

บทที่ 5

วิเคราะห์การรับรองสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญกับสภาพการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492

5.1 การรับรองสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ

พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 รัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทย ซึ่งประกาศใช้ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มิได้รับรองหรือกล่าวถึงหลักประกันสิทธิเสรีภาพใด ๆ ของราษฎรเลยนอกจากสิทธิในการออกเสียงลงมติเลือกผู้แทนหมู่บ้าน ตำบลและจังหวัดเท่านั้น ต่อมารัฐธรรมนูญซึ่งประกาศใช้เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ได้เริ่มกล่าวถึงสิทธิเสรีภาพต่าง ๆ มากขึ้น โดยเป็นการกล่าวรวม ๆ กันในมาตราเดียว ได้แก่ความเสมอภาค เสรีภาพในการนับถือศาสนาและปฏิบัติพิธีกรรม เสรีภาพในร่างกาย เคหสถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การโฆษณา การศึกษาอบรม การประชุมโดยเปิดเผย การตั้งสมาคม การอาชีพ นอกเหนือไปจากสิทธิเลือกตั้ง และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 ก็ได้รับรองสิทธิอย่างเดียวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 แต่เพิ่มสิทธิในการเสนอเรื่องราวร้องทุกข์เข้ามาอีกข้อหนึ่ง ซึ่งสิทธิทั้งหมดเหล่านี้ปรากฏต่อมาถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2490

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ได้พยายามสร้างดุลย์ระหว่างอำนาจรัฐกับเสรีภาพของประชาชนขึ้น โดยสภาร่างรัฐธรรมนูญได้ขยายบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยให้กว้างขวางมากขึ้น ซึ่งหัวข้อสิทธิเสรีภาพที่เพิ่มขึ้น ได้แก่ การไม่รับโทษอาญาย้อนหลัง การสันนิษฐานว่าไม่มีความผิดทางอาญา สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอประกันตัว การได้รับการเยี่ยม การไม่ถูกจับกุมคุมขังโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย การไม่ถูกเกณฑ์แรงงาน การรวมกันเป็นพรรคการเมือง การสื่อสาร การเลือกตั้งที่อยู่ สิทธิในครอบครัวและสิทธิในการฟ้องหน่วยราชการ และสิทธิออกเสียงแสดงประชามติ นอกจากนี้ยังได้แยกบทบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ของชนชาวไทยออกมาเป็นอีกหมวดหนึ่งต่างหากเป็นครั้งแรกอีกด้วย ประกอบด้วยหน้าที่ป้องกันประเทศ หน้าที่รับราชการทหาร หน้าที่รักษาระบอบการปกครองตามรัฐธรรมนูญ หน้าที่เคารพกฎหมาย หน้าที่เลือกตั้ง หน้าที่เสียภาษีอากร หน้าที่ช่วยเหลือราชการและหน้าที่รับการศึกษาอบรม

ในการร่างหมวดที่ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 นั้น กล่าวได้ว่าได้รับอิทธิพลจากหลายทางดังนี้¹

1. ขณะประชุมปรึกษากร่างอยู่นั้น สหประชาชาติอยู่ระหว่างการจัดทำปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และจัดทำแล้วเสร็จจนประกาศใช้เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2491 ส่วนการจัดทำรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 สำเร็จลงและประกาศใช้เมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2492 สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญต่างรับทราบความเคลื่อนไหวในการจัดทำปฏิญญาสากลฯ อย่างดี และได้นำเอาหัวข้อสิทธิใหม่ ๆ หลายสิทธิในร่างปฏิญญาฯ ดังกล่าวมาเป็นแบบอย่างทั้งยังมีใช้ถ้อยคำเลียนแบบในร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้

2. สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญมีถึง 40 คน เลือกตั้งมาจากหลายวงการอาชีพ และเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาความรู้ต่าง ๆ มีประสบการณ์กว้างขวาง หลายท่านมีประสบการณ์อันเข้มข้นใจจากการที่ถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐรังแกอย่างไม่เป็นธรรม หลายท่านเคยสำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ ได้เคยศึกษาหรือเห็นแบบอย่างในรัฐธรรมนูญต่างประเทศ เช่น รัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส เยอรมันตะวันตก ในทวีปเอเชียก็มีรัฐธรรมนูญญี่ปุ่น ซึ่งกองทัพสัมพันธมิตรร่างให้และประกาศใช้ใน พ.ศ. 2490 เป็นแบบอย่างสด ๆ ร้อน ๆ การยกร่างและพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญไทยในเวลานั้นมีโอกาสพิจารณานานพอจึงทำได้อย่างละเอียดรอบคอบสามารถศึกษาเปรียบเทียบกับรัฐธรรมนูญนานาประเทศได้

3. การจัดทำรัฐธรรมนูญในขณะนั้น (พ.ศ. 2491 – 2492) อยู่ในระหว่างบรรยากาศที่คนทั่วไปห่วงใยสิทธิเสรีภาพของประชาชน เพราะช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2475 – 2491 ได้มีเหตุการณ์ทางการเมืองเกิดขึ้นหลายประการ มีการตั้งศาลพิเศษขึ้นชำระความบุคคลบางประเภท มีการใช้อำนาจรัฐกดขี่ข่มเหงราษฎร และเล่นงานผู้ที่เป็นปรปักษ์กับรัฐบาลในช่วงเวลาสมัยสงครามก็มีการใช้อำนาจทหารเหมือนพลเรือน สภาพเช่นนี้เมื่อสงครามสิ้นสุดลงและมีการรัฐประหารใน พ.ศ. 2490 ประจวบกับนักศึกษาปัญญาชนหลังสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองมีมากขึ้นและสำเร็จการศึกษาออกมาสู่ตลาดงานตลาดอาชีพและสังคมมากขึ้น เมื่อรัฐบาลและคณะผู้จัดให้มีรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2490 ใจกว้างยอมให้มีการจัดตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญ “เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของไทย” และให้จัดทำได้อย่างเสรีตามที่เห็นพ้องกันจึงเป็นเหตุให้มีการบัญญัติหลักประกันรับรองสิทธิเสรีภาพต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง

เนื่องจากบรรยากาศในขณะร่างรัฐธรรมนูญมีหลังประชาธิปไตยจากภายนอก ในการร่างปฏิญญาสากลฯ และมีการคำนึงถึงการคุ้มครองสิทธิของประชาชนจากการละเมิดโดยรัฐอัน

¹ วิษณุ เครืองาม, “สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ”, รัฐสภาสาร 1 (ม.ค. 2533) : 7.

สืบเนื่องมาจากสถานการณ์การเมืองภายในประเทศประชาชนไม่ได้รับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ มีกรณีการล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนเกิดขึ้น มีการใช้อำนาจจับกุมบุคคลที่ต้องสงสัยว่าก่อความไม่สงบทางการเมือง และกวาดล้างศัตรูทางการเมืองด้วยความรุนแรง ทำให้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 เป็นรัฐธรรมนูญเสรีนิยมคลาสสิกที่พยายามสร้างดุลยภาพระหว่างอำนาจรัฐกับสิทธิเสรีภาพของประชาชน ทั้งนี้ รัฐธรรมนูญวางได้วางกลไกการจำกัดอำนาจรัฐตามหลักการแบ่งแยกอำนาจในระบบรัฐสภา ที่มีการกำหนดหลักประกันในเรื่องสิทธิและเสรีภาพไว้อย่างกว้างขวาง เพื่อเป็นหลักประกันให้กับประชาชน โดยวิธีการที่สภาร่างรัฐธรรมนูญจัดทำก็คือ ได้นำเอาหัวข้อสิทธิสำคัญ ๆ ในกฎหมายต่าง ๆ ทั้งของต่างประเทศและของไทยมาพิจารณาเรียงลำดับ พระยาศรีธรรมราช (ทองคำ กาญจนโชติ) สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญคนหนึ่ง เสนอหัวข้อสิทธิ 20 ประการ ซึ่ง “เก็บมาจากรัฐธรรมนูญใหม่ที่สุดเก็บมาจากพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญาที่ใช้ไปพลางก่อนครั้งปี ศก 115 ในเรื่องการจับกุม”²

5.2 วิเคราะห์เจตนารมณ์ของสภาร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช

2492

ในการร่างหมวดว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยนั้น สภาร่างรัฐธรรมนูญได้ตรวจพิจารณาบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานแก่ปวงชนชาวไทย ตลอดจนได้พิจารณาบทบัญญัติรัฐธรรมนูญที่ได้แก้ไขเพิ่มเติมต่อ ๆ มาจนถึงฉบับ พ.ศ. 2490 ที่ใช้อยู่ในขณะนั้น และพิจารณาเห็นว่าเรื่องสิทธิและเสรีภาพเป็นเรื่องสำคัญควรบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญให้เป็นหลักประกันอันมั่นคงแก่ปวงชนชาวไทย ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 และฉบับต่อ ๆ มาได้กล่าวถึงสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยไว้ว่า ภายได้บังคับบทแห่งกฎหมาย บุคคลมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย ในการพูด การเขียน การโฆษณา เป็นต้น บทบัญญัตินั้นแม้จะได้ใช้คำว่า “มีเสรีภาพบริบูรณ์” ก็ตาม แต่เมื่อมีคำว่า “ภายได้บังคับแห่งบทกฎหมาย” กำกับอยู่ก็ทำให้สามารถออกกฎหมายมาบั่นรอนเสรีภาพลงเพียงใดก็ได้ ทั้งนี้ อาจเป็นการเหมาะสมกับสถานการณ์ในสมัยนั้น สภาร่างรัฐธรรมนูญได้คำนึงถึงปัญหานี้เป็นพิเศษ และเมื่อได้พิจารณาถึงภาวะการณ์ในประเทศ และเทียบเคียงกับรัฐธรรมนูญของนานาประเทศประกอบด้วยแล้ว ก็เห็นว่า เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะให้หลักประกันอันแท้จริงแก่ชนชาวไทย

² พระยาศรีธรรมราช, รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 8/2491 เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2491, หน้า 350-353.

โดยการบัญญัติให้ชัดเจนว่าชนชาวไทยมีสิทธิและเสรีภาพประการใด และสิทธิเสรีภาพเช่นว่านั้น จะจำกัดได้โดยบทกฎหมายเฉพาะในกรณีใด นอกเหนือไปจากนั้นแล้วจะมีการบั่นรอน หรือจำกัด สิทธิเสรีภาพหาได้ไม่³ สภาร่างรัฐธรรมนูญจึงได้นำเอาแนวความคิดและถ้อยคำในร่างปฏิญญา ตากว่าด้วยสิทธิมนุษยชนมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ด้วย โดยสภาร่างรัฐธรรมนูญเห็นว่าเพื่อความเหมาะสมกับเหตุการณ์และสถานการณ์ของโลกใน ขณะนั้น จึงได้อนุโลมตามแนวทางที่สหประชาชาติได้วางไว้

การที่รัฐธรรมนูญบัญญัติในเรื่องสิทธิเสรีภาพเป็นจำนวนหลายมาตรามากกว่า รัฐธรรมนูญก่อนหน้านี้นั้น เนื่องจากกรณีความไม่สงบเรียบร้อยที่เกิดขึ้นในบ้านเมืองในขณะนั้น และสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญได้คำนึงถึงกรณีที่ประชาชนไม่ได้รับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ตามรัฐธรรมนูญ ดังที่พระยาอรรถการีย์นิพนธ์⁴ (สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ) ได้ชี้แจงในที่ ประชุมรัฐสภาเพื่อพิจารณาปรับร่างรัฐธรรมนูญในเรื่องนี้ว่า

“รัฐธรรมนูญที่ใช้กันอยู่ก่อนหน้านี้นี้ยังไม่เป็นหลักประกัน เพียงพอแก่ประชาชนชาวไทยในการเขียนจึงจำเป็นจะต้องเขียนลงไปให้ชัดว่า ประชาชนมีสิทธิมีเสรีภาพประการใด ประการที่จะตัดเสรีภาพจะตัดได้ใน กรณีใดบ้าง และเพื่อให้เป็นหลักประกันอันแน่นอนแก่ประชาชนชาวไทย จึงได้เขียนหลายมาตรา โดยมองว่าผู้ร่างต้องการให้สิทธิเสรีภาพมากเท่า ไหร่ก็เขียนให้มาเท่านั้น จนดูมองว่าเป็นการเขียนพุ่มเพือย เขียนขึ้นตาม อารมณ์ แต่หากพิจารณาแล้วจะเห็นว่าไม่มีกรณีที่สามารรถตัดออกได้โดยที่ ไม่กระทบสิทธิของประชาชน”

สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญอีกท่านหนึ่ง หลวงประกอบนิติสาร⁵ ได้ชี้แจงในที่ ประชุมรัฐสภาในเรื่องนี้ว่า

“ปัจจัยอันใหญ่ยิ่งที่สภาร่างรัฐธรรมนูญจำเป็นต้องเขียนหมวด เสรีภาพตั้ง 20 มาตรานี้ ก็เพราะเห็นว่าหลักประกันในรัฐธรรมนูญเดิมที่ได้

³ รายงานการประชุมรัฐสภา ครั้งที่ 13, ลงวันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2492, หน้า 57

⁴ พระยาอรรถการีย์นิพนธ์, รายงานการประชุมรัฐสภา ครั้งที่ 16, วันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2492, หน้า 272.

⁵ หลวงประกอบนิติสาร, รายงานการประชุมรัฐสภา ครั้งที่ 16, วันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2492, หน้า 290 – 291.

ให้ไว้ในเรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชนชาวไทยนั้น ไม่เป็นหลักประกันที่มั่นคงพอ เพราะเหตุเขียนไว้เพียงว่า บุคคลมีเสรีภาพเช่นนั้นเช่นนี้ แต่ทั้งนี้ อยู่ใต้บังคับแห่งกฎหมาย ซึ่งสภาร่างรัฐธรรมนูญได้พิจารณาในหลักใหญ่ๆ ว่า คนเราเกิดมาเป็นมนุษย์ มีเสรีภาพตามธรรมชาติที่จะกระทำการใด ๆ ก็ได้ แต่การอยู่ในสังคมนั้นจำเป็นต้องมีระเบียบ เพราะเหตุนี้เสรีภาพที่ธรรมชาติให้มาทำอะไรตามชอบใจจึงจำเป็นต้องจำกัดเพื่อสังคม และการจำกัดนั้นเราก็ จำกัดโดยกฎหมาย... และเหตุที่ต้องนำบทบัญญัติที่ได้บัญญัติไว้แล้วในกฎหมายมาบัญญัติในรัฐธรรมนูญก็เนื่องจากรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายแม่บท ซึ่งบัญญัติถึงการปกครองประเทศ บัญญัติหน้าที่พลเมืองว่าจะต้องอยู่ในขอบเขตใด มีสิทธิอะไรบ้าง ดังนั้นการนำบทบัญญัติในกฎหมายมาบัญญัติในรัฐธรรมนูญเพื่อมิให้มีการออกกฎหมายตามชอบใจและตามอารมณ์ เพราะการแก้ไขรัฐธรรมนูญนั้นไม่สามารถทำได้ตามอารมณ์ ด้วยเหตุนี้จึงเห็นว่าหลักกฎหมายหลายหลักถึงแม้ว่าบัญญัติเป็นกฎหมายหลายฉบับแล้ว แต่จำเป็นต้องให้แน่นอนยิ่งขึ้น เป็นหลักสำคัญยิ่งขึ้น จึงได้นำมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ”

5.3 สิทธิและเสรีภาพที่สำคัญตามรัฐธรรมนูญ

ลักษณะของสิทธิและเสรีภาพที่ปรากฏตามรัฐธรรมนูญประเทศต่าง ๆ อาจอยู่ในลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้⁶

1. สิทธิและเสรีภาพบางประเภทอาจเป็นสิทธิบริบูรณ์ (absolute rights) ซึ่งหมายความว่า เป็นสิทธิเด็ดขาด ไม่อาจถูกจำกัดได้ เป็นกรณีที่ ไม่ยอมให้มีการออกกฎหมายมาจำกัดสิทธิและเสรีภาพได้เลย
2. สิทธิและเสรีภาพบางประเภทอาจเป็นสิทธิสัมพัทธ์ (relative rights) หรือสิทธิที่มีเงื่อนไข (qualified rights) ซึ่งหมายความว่ามิใช่สิทธิเด็ดขาด แต่ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขหรือข้อจำกัดบางประการที่กำหนดเป็นกรอบไว้ เป็นกรณีการบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพไว้อย่างกลาง กล่าวคือ ยอมให้มีการดัดสิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญให้ไว้ได้บ้าง โดยการออกกฎหมายเฉพาะบางประเภทหรือ

⁶ วิษณุ เครืองาม, กฎหมายรัฐธรรมนูญ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : นิติบรรณการ, 2523), หน้า 647 - 648.

เฉพาะบางกรณีหรือบางเงื่อนไข เช่น กรณีเพื่อประโยชน์ในการป้องกันภัยพิบัติ สาธารณะอันมีมาเป็นการฉุกเฉินในระหว่างอยู่ในภาวะการรบหรือสงคราม

3. สิทธิและเสรีภาพบางประเภทอาจเป็นสิทธิที่จำกัด (restricted rights) ซึ่งหมายความว่าอาจถูกจำกัดได้เสมอและค่อนข้างง่ายมาก การจำกัดสิทธิประเภทนี้อาจทำได้โดยกฎหมายแต่เป็นกฎหมายประเภทใดก็ได้ บทบัญญัติรัฐธรรมนูญว่าด้วยสิทธิดังกล่าวจึงบัญญัติกว้าง ๆ เพียงว่า “ให้เป็นไปตามกฎหมาย” “การใช้สิทธิให้อยู่ในขอบเขตของกฎหมาย” “การจำกัดสิทธิให้เป็นไปโดยอาศัยอำนาจแห่งกฎหมาย” “ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย” การบัญญัติในกรณีเหล่านี้เท่ากับว่ายอมให้มีการออกกฎหมายจำกัดสิทธิเสรีภาพได้เสมอ

สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 นั้นได้มีการบัญญัติไว้แตกต่างกับรัฐธรรมนูญทุกฉบับที่เคยใช้มาก่อนหน้ารัฐธรรมนูญนี้ กล่าวคือตามรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ ได้คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยไว้ “ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย” ซึ่งหมายความว่ารัฐสภาอาจถวายคำแนะนำและยินยอมให้พระมหากษัตริย์ทรงตรากฎหมายจำกัดสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยได้โดยไม่มีขอบเขต แต่ตามรัฐธรรมนูญฉบับนี้รัฐสภาไม่มีอำนาจที่จะพิจารณาออกกฎหมายจำกัดสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยได้ตามขอบใจรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้บัญญัติกำหนดลงไปชัดเจนให้ออกกฎหมายจำกัดสิทธิและเสรีภาพได้สองวิธี วิธีหนึ่งยอมให้จำกัดสิทธิและเสรีภาพได้เฉพาะในบางกรณีที่เป็นจริง ๆ โดยกำหนดกรณี เช่นว่านั้นไว้ชัดเจนแน่นอนในรัฐธรรมนูญ กรณีอื่นนอกจากนี้จะออกกฎหมายจำกัดสิทธิและเสรีภาพมิได้ นอกจากจะกระทำโดยการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญมาตราที่ให้สิทธิและเสรีภาพนั้นเสียก่อน ซึ่งการแก้ไขย่อมทำได้ยากกว่าพระราชบัญญัติธรรมดา กล่าวคือจะต้องมีเสียงของสมาชิกวุฒิสภาและสภาผู้แทนร่วมกันสองในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเห็นชอบด้วยกับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ⁷ และแม้กระนั้นพระมหากษัตริย์ยังทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะขอให้ประชาชนทั่วประเทศออกเสียงเป็นประชามติ⁸ ทั้งนี้ เพื่อให้ปรากฏแน่นอนว่าราษฎรได้เห็นชอบด้วยกับผู้แทนของเขาในการที่จะจำกัดสิทธิและเสรีภาพของเขาหรือไม่ ส่วนอีกวิธีหนึ่ง

⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 มาตรา 173.

⁸ รัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 , มาตรา 174

รัฐธรรมนูญยอมให้ออกกฎหมายจำกัดสิทธิและเสรีภาพได้โดยอาศัยอำนาจแห่งกฎหมาย เช่นตาม มาตรา 40 แต่วิธีที่สองนี้นำมาใช้น้อย ฉะนั้นจึงถือได้ว่าการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตาม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 นี้เหมาะสมกับระบอบประชาธิปไตย ซึ่งประสงค์จะให้ราษฎรในฐานะเป็นเจ้าของอธิปไตยได้รับสิทธิและเสรีภาพโดยกว้างขวาง⁹

สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญผู้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้มีความเห็นว่าหมวดที่ว่าด้วย สิทธิเสรีภาพของประชาชนชาวไทยนี้เป็นเสมือนหัวใจอันสำคัญยิ่งของรัฐธรรมนูญ และนับแต่ที่ เราได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองและมีรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2475 ได้ใช้กันมานั้น เสรีภาพของ ประชาชนพลเมืองของเรานั้นอยู่ในลักษณะที่กำกวมและคลุมเครือ สภาร่างรัฐธรรมนูญจึงได้ พยายามค้นคว้าหลักประกันของประเทศอื่น ๆ มาประมวลไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ และได้ บัญญัติหมวดเสรีภาพไว้ถึง 20 มาตราเพราะเห็นว่าหลักประกันในรัฐธรรมนูญเดิมที่ได้ให้ไว้ใน เรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชนชาวไทยนั้นไม่เป็นหลักประกันที่มั่นคงพอแก่ประชาชนชาวไทย¹⁰ จึงได้นำหลักประกันสิทธิมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดเพื่อมิให้มีการออก กฎหมายมาจำกัดสิทธิได้ตามอำเภอใจ และหลักกฎหมายหลายหลักที่บัญญัติไว้จนถึงแม้ว่าจะได้มีการ บัญญัติไว้เป็นกฎหมายหลายฉบับแล้วก็ตาม แต่เพื่อให้เป็นหลักสำคัญและแน่นอนชัดเจนยิ่งขึ้น¹¹ จึงจำเป็นต้องนำมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้

รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพไว้อย่างกว้างขวาง ซึ่ง สามารถแยกพิจารณาได้ดังต่อไปนี้

(1) สิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลโดยแท้

(1.1) สิทธิในชีวิตและร่างกาย

สิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกายแยกได้เป็นประเด็นใหญ่ ๆ คือ สิทธิในความเท่า เทียมและไม่เป็นทาส สิทธิในการไม่ถูกเกณฑ์แรงงาน และสิทธิในการไม่ถูกจับกุมคุมขัง ตรวจค้น ตัว และถูกลงโทษทางอาญาอย่างไม่เป็นธรรม

⁹ หุค แสงอุทัย, คำอธิบายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, พระนคร:ประชานิติ, 2493, หน้า 57-58.

¹⁰ พระชารรรถการีย์นิพนธ์ (สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ), รายงานการประชุม รัฐสภา ครั้งที่ 16 วันอังคารที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2492, หน้า 271.

¹¹ หลวงประกอบนิติสาร (สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ), รายงานการประชุมรัฐสภา ครั้งที่ 16 วันอังคารที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2492, หน้า 291.

เสรีภาพที่เกี่ยวแก่ร่างกาย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 30 ว่า “มาตรา 30 ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนที่จะมีคำพิพากษาอันถึงที่สุด แสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้

คำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาจะต้องได้รับการพิจารณา และจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีได้ การไม่ให้ประกันต้องอาศัยเหตุตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้ โดยเฉพาะในกฎหมาย และจะต้องแจ้งเหตุที่ไม่ให้ประกันแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยทราบ

บุคคลผู้ถูกคุมขังหรือถูกจำคุก ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยี่ยมตามสมควร”

และในมาตรา 31 ว่า

“บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกายการจับกุมคุมขังหรือตรวจค้นบุคคลไม่ว่าในกรณีใด ๆ จะกระทำได้อีกแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย แต่ผู้ที่ถูกจับกุมหรือถูกตรวจค้นจะต้องได้รับแจ้งเหตุ พร้อมด้วยรายละเอียดตามสมควร ในการที่ถูกจับกุมหรือถูกตรวจค้น โดยไม่ชักช้า และผู้ถูกคุมขังย่อมมีสิทธิพิเศษที่จะพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวได้

ในกรณีที่มีการคุมขังตัวบุคคล ผู้ถูกคุมขังเองก็ดี พนักงานอัยการก็ดี บุคคลอื่นใดเพื่อประโยชน์ของผู้ถูกคุมขังก็ดี มีสิทธิร้องต่อศาลท้องถิ่นซึ่งมีอำนาจพิจารณาคดีอาญาว่าการคุมขังเป็นการมิชอบด้วยกฎหมาย เมื่อมีคำร้องเช่นว่านี้ให้ศาลดำเนินการไต่สวนฝ่ายเดียวโดยด่วน ถ้าเห็นว่าคำร้องนั้นมีมูล ศาลมีอำนาจสั่งผู้คุมขังให้นำตัวผู้ถูกคุมขังมาศาลโดยพลัน และถ้าผู้คุมขังแสดงให้เห็นที่พอใจของศาลไม่ได้ว่าการคุมขังเป็นการชอบด้วยกฎหมาย ก็ให้ศาลสั่งปล่อยตัวผู้ถูกคุมขังไปทันที”

ซึ่งในเรื่องนี้นายสุวิชัย พันธุ์เศรษฐ์ (สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ) ได้ชี้แจงในที่ประชุมรัฐสภาว่า

“ผู้ร่างได้นำหลักการที่มีบัญญัติไว้แล้วในกฎหมายอาญามาบัญญัติในรัฐธรรมนูญเพื่อให้เป็นหลักประกันที่แน่ชัดมากยิ่งขึ้น และเมื่อเป็นรัฐธรรมนูญแล้วการแก้ไขย่อมทำได้ยาก เนื่องจากได้เคยเกิดเหตุการณ์การออกกฎหมายย้อนหลังแล้วในกรณีของพระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม ที่รัฐสภาออกกฎหมายย้อนหลังมาลงโทษบุคคล ซึ่งต่อมาศาลได้พิจารณาแล้วเห็นว่าเป็นการขัดต่อรัฐธรรมนูญ และในรัฐธรรมนูญต่าง

ประเทศเช่น สหรัฐอเมริกาก็มีบทบัญญัติทำนองนี้ คือ รัฐสภาจะตรา
กฎหมายย้อนหลังไปบังคับลงโทษประชาชนไม่ได้”¹²

นอกจากนี้ตามกฎหมายอาญาของไทยนั้นบัญญัติแต่เพียงว่าตรากฎหมายย้อนหลังลงโทษ
ไม่ได้ จะตรากฎหมายลงโทษคนให้หนักได้หรือไม่ ไม่ได้บัญญัติไว้ ผู้ร่างจึงได้บัญญัติเพื่อเป็น
หลักประกันคุ้มครองสิทธิของประชาชนมากยิ่งขึ้น และหลักกฎหมายนี้ก็เป็นหลักที่ใช้อยู่แล้วใน
กฎหมายอาญาทั่วโลก¹³

และนอกจากนั้นนายสุวิช พันธุ์เศรษฐ์ (สมาชิกสภาว่างรัฐธรรมนูญ) ยังได้ชี้แจงใน
ที่ประชุมรัฐสภาอีกว่า

“...ในมาตรา 30 ในวรรคแรกจะต้องให้สันนิษฐานไว้ก่อน
ว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น จะเห็นได้ว่า
ตลอดเวลาที่ได้มีการพิจารณาอย่างจับบุคคลไปแล้วไปสอบสวนหรือ
สืบสวนเอาความผิดไม่ได้ ถ้าทำเช่นนี้แล้วเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับความ
กระทบกระเทือน เราต้องการให้ฝ่ายบริหารใช้วิธีการสืบสวนเพื่อนำ
ตัวฟ้องร้อง เพราะฉะนั้นจึงมีทบทวนให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยกระทำ
ผิดไม่ใช่เพียงแต่เกิดการเสียหายก็จับตัวมาสืบสวนสอบสวน ทั้งนี้สำหรับ
ในวรรค 2 ก่อนที่จะมีคำพิพากษาอันหนึ่งที่แสดงว่าบุคคลได้กระทำ
ความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ ท่านทั้ง
หลายก็ยอมรับมาอยู่แล้วเวลานี้ว่าเพียงการถูกเป็นผู้ต้องหา ก็ต้องถูกขัง
โดยไม่ทันที่ศาลจะพิพากษาลงโทษให้เข้าไปอยู่ในเรือนจำ ก็เป็นเช่นเดียวกับ
กับผู้ต้องคำพิพากษาลงโทษ นี่เป็นการรอนสิทธิประชาชน ซึ่งความจริง
นั้นกว่าจะมีคำพิพากษาว่าเขาผิด หรือว่าทางนั้นยังไม่ให้หลักฐาน จะทำ
อย่างนักโทษนั้นทำไม่ได้ ท่านจะเห็นว่าเป็นการที่ประกันสิทธิของประชา
ชนไม่ให้ได้รับการสอบสวนเพียงแต่ถูกกล่าวหาเข้าไปแล้วเอาไปลงโทษ
อย่างเป็นนักโทษที่ถูกคำพิพากษาลงโทษ นี่คือการขอประกัน ในการนี้ท่าน
ทั้งหลายก็เคยทราວว่าการประกันผู้ถูกต้องหาทุกอย่างได้รับความคุ้มครอง

¹² สุวิช พันธุ์เศรษฐ์ (สมาชิกสภาว่างรัฐธรรมนูญ), รายงานการประชุมรัฐสภา ครั้งที่ 15, ลงวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2492 หน้า 255.

¹³ รายงานการประชุมรัฐสภา ครั้งที่ 16, ลงวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2492 หน้า 274.

ตลอดเวลา โดยที่เขาห้ามเยี่ยมห้ามประกันต่าง ๆ จึงต้องยกให้อยู่ในหลักเกณฑ์ของกฎหมายที่จะให้อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่จะไม่ให้ประกันนั้นต้องขอต่อศาล ถ้าไม่มีข้อห้ามเช่นนั้นแล้วก็ต้องประกันออกไป คือการให้ประกันนั้นเป็นที่พอใจแก่ศาลให้ประกันตัวเสมอ หมายความว่าบุคคลที่ถูกจับนั้นจะกระทำผิดหรือไม่นั้นยังไม่ทราบ นี่เป็นการประกันเสรีภาพตัวบุคคลเฉพาะในเรื่องห้ามเยี่ยมห้ามประกัน... ในต่างประเทศ เช่น ในอังกฤษ วิธีการใช้ ฮาบีคอปัส (Habeas Corpus) หรือกฎหมายที่เอาตัวบุคคลมาส่งขังผิดแล้วก็ต้องปล่อยตัวไป แล้วแต่เวลา 3 วัน 10 วัน หรือ 20 วัน ให้เอาตัวผู้นั้นขึ้นศาล และถ้าหากว่าผู้พิพากษาหลีกเลี่ยงไม่ออกหมายเอาตัวคนที่เขาถูกร้องนั้น ผู้พิพากษาต้องถูกปรับ 500 ปอนด์ ซึ่งในต่างประเทศเขาถือเป็นหลักอันสำคัญยิ่ง...”¹⁴

เสรีภาพในการนับถือศาสนา

รัฐธรรมนูญได้รับรองเสรีภาพของบุคคลในการนับถือศาสนา ทัศนนิยมในทางศาสนา และยังได้บัญญัติรับรองเพิ่มในเรื่องนิกายศาสนาอีกด้วย เนื่องจากศาสนามีการแยกกันเป็นนิกาย ๆ เช่นพุทธศาสนาแยกเป็น มหานิกายและธรรมยุตินิกาย คริสต์ศาสนาแยกเป็น โรมันคาทอลิกและโปรเตสแตนต์ เป็นต้น และด้วยเหตุที่สถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้นได้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยใน 4 รัฐซึ่งนับถือศาสนาอิสลามได้พยายามแบ่งพรรคแบ่งพวก ผู้ร่างจึงได้บัญญัติให้สิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาในมาตรา 28 ว่า

“บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือทัศนนิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ในการใช้เสรีภาพดังกล่าวในวรรคก่อน บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้ เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือทัศนนิยมในทางศาสนา หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อที่แตกต่างจากบุคคลอื่น”

¹⁴ สุวิช พันธ์เศรษฐ์ (สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ) ,รายงานการประชุมรัฐสภา ครั้งที่ 15, ลงวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2492 หน้า 259 - 160.

โดยผู้ร่างรัฐธรรมนูญมีความมุ่งหมายให้สิทธิเสรีภาพแก่บุคคลที่นับถือศาสนาต่าง ๆ ทุกศาสนา หรือปฏิบัติพิธีกรรมในทางศาสนา ซึ่งหากบุคคลดังกล่าวมีคุณสมบัติอื่น ๆ ตามกฎหมายของบ้านเมืองแล้ว รัฐจะนำการนับถือศาสนาของบุคคลนั้น ๆ มาเป็นข้อจำกัดในเรื่องสิทธิเสรีภาพไม่ได้ รัฐจะบังคับให้นับถือศาสนาใดแต่อย่างเดียวนั้นไม่ได้ ทุกคนมีสิทธิที่จะนับถือศาสนาใด ๆ ก็ได้ นิยามของศาสนาใดถูกต้องก็มีเสรีภาพที่จะถือนิยามของศาสนานั้น ๆ ได้ สิทธิตามมาตรานี้ถือเป็นสิทธิเด็ดขาด แต่ในการใช้เสรีภาพตามมาตรานี้ต้องไม่ใช่ให้เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง (มาตรา 48 – 53) และต้องไม่เป็นการขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน และตามวรรค 2 นั้นเป็นการกำหนดหน้าที่ของรัฐ โดยห้ามไม่ให้รัฐไปทำการใด ๆ ให้เป็นการตีเปรียบซึ่งกันและกันหรือจะเป็นการรอนสิทธิเสรีภาพหรือประโยชน์ซึ่งกันและกัน¹⁵ ห้ามไม่ให้รัฐถือเอาการที่นับถือศาสนาต่างกัน ไปเป็นเกณฑ์ที่จะตัดประโยชน์ของบุคคล เพราะเป็นการรอนสิทธิของผู้นับถือศาสนาหนึ่งหรือทำให้ผู้ถือศาสนาหนึ่งเสียประโยชน์อันควรมิควรได้ ดังเช่นรัฐจะออกกฎหมายจำกัดว่าผู้ที่เข้ารับราชการได้ต้องเป็นผู้นับถือพุทธศาสนาเช่นนี้รัฐกระทำไม่ได้ เป็นการรอนสิทธิของผู้นับถือศาสนาอื่น ๆ

เสรีภาพในการพูด การเขียน การพิมพ์

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2490 ได้บัญญัติแต่เพียงว่าบุคคลมีเสรีภาพในการเขียน การพิมพ์ ทั้งนี้ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย¹⁶ และได้มีการออกกฎหมายมาเช่นเซอร์หนังสือพิมพ์ มีการปิดโรงพิมพ์ อันเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยไม่ควร รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 จึงได้บัญญัติให้ชัดเจนว่าบุคคลมีเสรีภาพในการเขียน การพิมพ์ การพูด โดยบริบูรณ์ การจำกัดสิทธิเสรีภาพในเรื่องนี้จะกระทำได้ในเหตุ 4 ประการเท่านั้น คือในกรณีเพื่อประโยชน์แก่การที่จะป้องกันไม่ให้ไปละเมิดเสรีภาพของผู้อื่น หรือในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะการรบหรือการสงคราม หรือในระหว่างที่มีพระบรมราชโองการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน หรือในระหว่างประกาศใช้กฎอัยการศึก นอกจากเหตุ 4 ประการนี้จะตัดเสรีภาพนี้ไม่ได้เลย

แต่ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 นั้น รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้มีการควบคุมและจำกัดเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ทั้งทางกฎหมายและทางการเมือง ในหลายกรณีดังนี้

¹⁵ รายงานการประชุมรัฐสภา ครั้งที่ 16, ลงวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2492 หน้า 272.

¹⁶ รัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2490,

ทางกฎหมายนั้น พระราชบัญญัติการพิมพ์ พุทธศักราช 2484 เป็นกฎหมายที่ให้อำนาจเจ้าพนักงานการพิมพ์อย่างมากในการออกคำสั่งควบคุมหนังสือพิมพ์โดยตรง เช่น มาตรา 34 ให้อำนาจห้ามการโฆษณาเรื่องเกี่ยวกับราชการทหารหรือการเมืองระหว่างประเทศ มาตรา 35 ให้อำนาจการตรวจข่าวในระหว่างภาวะฉุกเฉินและสงคราม และมาตรา 36 ให้อำนาจเจ้าพนักงานการพิมพ์เป็นผู้วินิจฉัยบทความใด ๆ ว่าขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน เป็นต้น¹⁷ นอกจากนี้ยังมีกฎหมายอื่น ๆ เช่น ประมวลกฎหมายอาญาที่มีบทลงโทษในความผิดฐานหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ฐานกบฏในราชอาณาจักร และฐานหมิ่นประมาท

ทางการเมือง รัฐบาลได้ใช้อำนาจควบคุมจำกัดเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ ทั้งข้อเขียนที่ปรากฏอยู่ในหนังสือพิมพ์ และนักหนังสือพิมพ์ผู้เขียนข้อเขียนต่าง ๆ รัฐบาลได้ใช้อำนาจในการข่มขู่ จับกุม กักขังนักหนังสือพิมพ์ นอกจากนี้รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามยังใช้วิธีการแทรกแซงกิจการหนังสือพิมพ์ โดยการทำหนังสือพิมพ์สนับสนุนตนเองเพื่อให้คานอำนาจหนังสือพิมพ์ที่วิพากษ์วิจารณ์คัดค้านรัฐบาล รวมทั้งเพื่อการแข่งขันในหมู่ผู้นำทางการเมือง

ในช่วงระหว่างบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 นั้น นักหนังสือพิมพ์ได้พยายามรวมตัวกันตอบโต้การกระทำของรัฐบาล ดังเช่นเหตุการณ์ภายหลังเกิดกบฏวังหลวง (26 กุมภาพันธ์ 2492) หนังสือพิมพ์ได้วิพากษ์วิจารณ์การกระทำของรัฐบาล แต่ก็ไม่สามารถกระทำได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากรัฐบาลได้ประกาศภาวะฉุกเฉินทั่วประเทศตั้งแต่วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2492 ก่อนการกบฏ 1 วัน โดยอ้างถึงภัยที่คุกคามประเทศ และขอร้องให้หนังสือพิมพ์งดโฆษณาที่จะทำให้เกิดการแตกแยกสามัคคีและเกิดการปั่นป่วนฉาจด มิฉะนั้นรัฐบาล “ก็จำเป็นต้องให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมายเป็นราย ๆ ไป”¹⁸ ซึ่งภายหลังการกบฏนักหนังสือพิมพ์และนักการเมืองจำนวนมากได้ถูกรัฐบาลกวาดล้างจับกุมบุคคลที่รัฐบาลเห็นว่ามีคุณสมบัติฝ่ายกบฏ

นอกจากนี้จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ตั้งคณะกรรมการโฆษณาขึ้นคณะหนึ่งเพื่อพิจารณาดำเนินงานและป้องกันการโฆษณาของลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งคณะกรรมการนี้มีอำนาจหน้าที่ในการปราบปรามโฆษณาของคอมมิวนิสต์ด้วย และได้ทำการควบคุมหนังสือพิมพ์จีนและนักหนังสือพิมพ์จีนอย่างเข้มงวด อีกทั้งยังได้ปรับปรุงงานกรมโฆษณาการครั้งใหญ่ โดยการตั้งกองข่าวและกองวิชาการขึ้นเพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และรัฐบาลยังได้มีมติ

¹⁷ พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม, บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย (2475 – 2488), (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2520), หน้า 62 – 63.

¹⁸ แถลงการณ์รัฐบาล เรื่องการประกาศภาวะฉุกเฉิน ลงวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2492

ให้ดำเนินคดีอย่างเฉียบขาดแก่หนังสือพิมพ์ที่กล่าวเท็จ อันแสดงให้เห็นว่าเป็นการก่อความไม่สงบในแผ่นดิน ลงข่าวโฆษณาชวนให้เกิดความไม่สงบของประเทศโดยยึดหลักคอมมิวนิสต์ อีกทั้งยังมีการตั้งคณะกรรมการตรวจข่าวโดยมี พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ เป็นประธานคอยควบคุมหนังสือพิมพ์อีกด้วย รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ดำเนินการควบคุมหนังสือพิมพ์มากขึ้นอีกเมื่อเกิดกรณีสงครามเกาหลีขึ้นในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2493 เนื่องจากหนังสือพิมพ์หลายฉบับได้วิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อสงครามครั้งนี้อย่างรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่รัฐบาลตัดสินใจส่งข้าวและทหารไปช่วยเหลือเกาหลีได้ รัฐบาลจึงให้อธิบดีกรมตำรวจใช้อำนาจตามมาตรา 34 แห่งพระราชบัญญัติการพิมพ์ พุทธศักราช 2484 ออกคำสั่งห้ามการวิจารณ์การเมืองระหว่างประเทศ ตั้งแต่วันที่ 20 กรกฎาคม 2492 – 31 ธันวาคม 2493 และเมื่อครบกำหนดแล้ว รัฐบาลยังได้ออกคำสั่งขีกระยะไปจนถึงวันที่ 30 มิถุนายน 2494 อีกด้วย โดยให้เหตุผลในการออกคำสั่งไว้ว่า การวิพากษ์วิจารณ์ของหนังสือพิมพ์ อาจกระทบกระเทือนสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศได้¹⁹

การควบคุมหนังสือพิมพ์ของรัฐบาลภายหลังการเกิดกบฏแมนฮัตตัน รัฐบาลได้ประกาศกฎอัยการศึกตั้งแต่วันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2494 ถึงวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2494 ซึ่งมีผลให้หนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ต้องถูกตรวจข่าวก่อนการตีพิมพ์ มีหนังสือพิมพ์หลายฉบับถูกตรวจข่าวและถูกปิด และภายหลังการรัฐประหารเงียบ (29 พฤศจิกายน 2494) จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ประกาศยุบสภาและยกเลิกรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 และนำรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 กลับมาแก้ไขใช้แทน เพื่อเพิ่มพูนอำนาจให้แก่รัฐบาลใหม่ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งภายหลังการรัฐประหารคณะบริหารประเทศก็ได้ตั้งคณะกรรมการเจ้าหน้าที่ควบคุมและตรวจข่าวโฆษณาทางหนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์ ทำให้ในช่วงนั้นหนังสือพิมพ์ต้องอยู่ภายใต้คำสั่งพิเศษ 2 ประการ คือ คำสั่งห้ามการโฆษณาวิจารณ์การเมืองต่างประเทศ และการตรวจข่าวของคณะกรรมการชุดนี้²⁰

การที่รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ออกมาตรการต่าง ๆ ในการควบคุมและจำกัดสิทธิเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ทำให้หนังสือพิมพ์ไม่มีสิทธิเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่ง

¹⁹ สุวิมล รุ่งเจริญ, “บทบาทของนักหนังสือพิมพ์ในการเมืองไทย ระหว่าง พ.ศ. 2490 – 2501”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า 139 – 147.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 149 – 150.

รัฐธรรมนูญ และยังคงถูกรับปฏิบัติ จวบจน ช่งมู่ ควบคุมตรวจข่าว โดยวิธีการที่เข้มงวด เพื่อรักษาเสถียรภาพของรัฐบาลอีกด้วย

(1.2) สิทธิร้องทุกข์

รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองสิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ไว้ในมาตรา 42 ว่า “บุคคลคนเดียว หรือหลายคนร่วมกัน ย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ภายในเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ” เรื่องสิทธิร้องทุกข์นั้น ได้มีบัญญัติมาตั้งแต่ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2489²¹ แล้ว ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ผู้ร่างรัฐธรรมนูญได้บัญญัติเพิ่มในกรณี “หลายคนร่วมกัน” มีสิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์โดยผู้ร่างรัฐธรรมนูญมีเจตนารมณ์ให้ประชาชนมีสิทธิร้องทุกข์ได้ทั้งในกรณีบุคคลคนเดียวหรือกรณีบุคคลหลาย ๆ คนมาร่วมกันในการร้องทุกข์ เพราะผู้ร่างรัฐธรรมนูญเห็นว่าสิทธิในการร้องทุกข์เป็นสิทธิที่สำคัญเกี่ยวกับพลเมืองทั้งประเทศ เนื่องจากการร้องทุกข์เป็นกรณีที่ประชาชนมิได้รับความเป็นธรรม หรือได้รับความเดือดร้อนจากทางราชการ และการที่ให้บุคคลหลาย ๆ คนร่วมกันร้องทุกข์ได้นั้นเพื่อให้คำร้องทุกข์มีน้ำหนักขึ้น

การบัญญัติให้สิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ในลักษณะให้เป็นไปตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัตินั้นเท่ากับเป็นการให้เสรีภาพโดยมีเงื่อนไข โดยผ่านนิติบัญญัติสามารถออกกฎหมายมาตัดเสรีภาพ กำหนดรายละเอียดในภายหลังได้

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการร้องทุกข์ในขณะนั้น ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยคณะกรรมการกฤษฎีกา พุทธศักราช 2476 ก็เป็นกฎหมายที่เพียงแต่กำหนดโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการกฤษฎีกาไว้อย่างกว้าง ๆ เท่านั้น แต่คณะกรรมการกฤษฎีกายังไม่สามารถทำหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดคดีปกครองได้เพราะจะต้องมีการตรากฎหมายขึ้นอีกฉบับหนึ่งเพื่อกำหนดว่า

คดีประเภทใดบ้างเป็น “คดีปกครอง” และคดีปกครองประเภทใดบ้างที่จะให้อยู่ในอำนาจการพิจารณาพิพากษาของคณะกรรมการกฤษฎีกาอีกทั้งจะต้องมีการกำหนดวิธีพิจารณาคดีปกครองสำหรับคณะกรรมการกฤษฎีกาขึ้นมาด้วย

รัฐบาลได้ยกร่างและเสนอร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยอำนาจของคณะกรรมการกฤษฎีกาในคดีปกครอง พ.ศ. และร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรใน พ.ศ. 2478 แต่ปรากฏว่าในระหว่างการพิจารณาของสภาผู้แทน

²¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489, มาตรา 15.

ราษฎร คณะรัฐมนตรีได้ขอให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาไว้ก่อน ทั้งนี้ คงจะเห็นว่ายังไม่ถึงเวลาที่สมควรที่จะจัดตั้งศาลปกครองขึ้นในเวลานั้น

ต่อมาได้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (นายประมวล กุลมาตย์) เสนอร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีปกครอง พ.ศ. ต่อสภาผู้แทนราษฎรอีกใน พ.ศ. 2489 แต่รัฐบาลในขณะนั้นได้ขอรับร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวไปพิจารณาก่อนรับหลักการ แล้วต่อมาอีก 3 ปีคณะรัฐมนตรีได้มีการเสนอร่างพระราชบัญญัติเรื่องราวร้องทุกข์ พ.ศ. ให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาด้วย ซึ่งในที่สุด สภาผู้แทนราษฎรก็ได้ผ่านการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ และประกาศใช้เป็นพระราชบัญญัติเรื่องราวร้องทุกข์ พ.ศ. 2492 โดยพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้จัดตั้ง “คณะกรรมการเรื่องราวร้องทุกข์” ขึ้นอีกคณะหนึ่งต่างหากจากคณะกรรมการกฤษฎีกา โดยมีหน่วยงานธุรการอยู่ในสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี

ในระหว่างบังคับใช้รัฐธรรมนูญนั้นประชาชนสามารถใช้สิทธิร้องทุกข์ต่อคณะกรรมการเรื่องราวร้องทุกข์ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีได้ ตามพระราชบัญญัติเรื่องราวร้องทุกข์ พ.ศ. 2492 โดยนายกรัฐมนตรีเป็นผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ ซึ่งเรื่องร้องทุกข์ที่คณะกรรมการเรื่องราวร้องทุกข์จะรับไว้พิจารณาได้นั้นมีลักษณะดังต่อไปนี้²²

1. ต้องเป็นเรื่องราวที่ผู้เสนอเรื่องราวร้องทุกข์ประสงค์ให้ได้รับการปลดเปลื้องทุกข์ที่ตนได้รับ โดยจำเป็นที่จะต้องขอให้รัฐบาลช่วยเหลือหรือ
2. ต้องเป็นเรื่องราวซึ่งผู้เสนอเรื่องราวร้องทุกข์หรือผู้อื่นหรือสาธารณชนได้รับความเดือดร้อนหรือเสียหาย เนื่องจากเจ้าหน้าที่รัฐบาลหรือเทศบาลปฏิบัติการนอกเหนืออำนาจหน้าที่หรือละเลยต่อหน้าที่หรือปฏิบัติหน้าที่ล่าช้าเกินสมควร หรือใช้ดุลยพินิจเกินสมควรแก่เหตุหรือไม่สุจริต

เมื่อคณะกรรมการเรื่องราวร้องทุกข์พิจารณาเรื่องราวร้องทุกข์รายใดได้ผลเป็นอย่างไรแล้วนั้น ให้แจ้งผลคำวินิจฉัยไปยังนายกรัฐมนตรีเพื่อเป็นผู้จัดการต่อไป²³

(1.3) สิทธิฟ้องร้องหน่วยงานราชการ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ได้บัญญัติรับรองสิทธิฟ้องร้องหน่วยงานราชการไว้ในมาตรา 44 ซึ่งบัญญัติว่า “สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยราชการ ซึ่ง

²² พระราชบัญญัติเรื่องราวร้องทุกข์ พ.ศ. 2492 , มาตรา 4.

²³ พระราชบัญญัติเรื่องราวร้องทุกข์ พ.ศ. 2492, มาตรา 20.

เป็นนิติบุคคลให้รับผิดชอบเพื่อการกระทำของเจ้าพนักงาน ในฐานะเสมือนเป็นตำรวจหรือนายจ้าง ย่อมได้รับความคุ้มครอง”

สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยราชการ ตามมาตรา 44 สภาร่างรัฐธรรมนูญมีความประสงค์ 2 ประการ²⁴ คือ

ในประการที่ 1 เพื่อเป็นหลักประกันของประชาชนเพื่อให้หน่วยราชการที่ข้าราชการนั้นสังกัดอยู่ต้องรับผิดชอบ จะบ่ายเบี่ยงความรับผิดชอบไม่ได้ โดยได้บัญญัติให้ชัดเจนไปว่าการกระทำของเจ้าพนักงานที่กระทำอยู่ในองค์การของรัฐบาลซึ่งถือว่าเป็นนิติบุคคลนั้นถือว่าเป็นตัวแทนหรือถูกจ้าง กล่าวคือ ถ้าเป็นคดีที่เกี่ยวกับนิติกรรม ก็ถือว่าเจ้าพนักงานที่กระทำแทนองค์การนั้นเป็นตัวแทน ถ้าเป็นกรณีละเมิดและเจ้าพนักงานได้ละเมิดในฐานะที่กระทำแทนองค์การถือว่านายจ้างต้องรับผิดชอบในฐานะที่ถูกจ้างไปละเมิด

อีกประการหนึ่งนั้นเคยมีข้อถกเถียงกันว่า ถ้าบุคคลฟ้องหน่วยราชการ หน่วยราชการจะเป็นจำเลยได้หรือไม่ ทั้งนี้เพราะเคยมีกฎหมายบัญญัติไว้ว่าหน่วยราชการอาจจะไม่ยอมเป็นจำเลยก็ได้ ซึ่งเป็นที่เข้าใจกันว่าหน่วยราชการอาจจะปฏิเสธไม่ยอมเป็นจำเลยก็ได้ จึงเห็นควรบัญญัติมาตรานี้ไว้เพื่อเป็นหลักประกันแก่ประชาชนว่า ถ้าประชาชนฟ้องหน่วยราชการนั้นแล้วหน่วยราชการนั้นจะไม่ยอมเป็นจำเลยไม่ได้

นายสุวิช พันธ์เศรษฐ²⁵ (สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ) ได้ชี้แจงในที่ประชุมรัฐสภาเพื่อพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญในเรื่องนี้ดังนี้

“...เมื่อเราเขียนไว้เช่นนี้แล้ว เป็นการวางหลักลงไปให้ชัดเจนว่า รัฐจะหลีกเลี่ยง ไม่มาเป็นจำเลยนั้นไม่ได้ ถ้ากรณีต้องด้วยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ คือหมายความว่า ในสมัยเดิมนั้น เราอาจฟ้องร้องกระทรวง ทบวง กรมได้ แต่บางครั้งกระทรวง ทบวง กรมไม่ยอมมาเป็นจำเลยแล้ว ศาลเอาอะไร แต่เมื่อจำกัดเช่นนี้แล้ว ต่อไปข้างหน้าจะหลีกเลี่ยงมาเป็นจำเลยไม่ได้ เพราะถือว่ารัฐธรรมนูญนี้ได้วางหน้าที่ให้ และเป็นการประกันซึ่งสิทธิของประชาชนในอันที่จะเรียกเอาผลประโยชน์ และเรียกเอาผลประโยชน์ซึ่งเขาได้สูญเสียไปโดยการกระทำของรัฐ”

²⁴ รายงานการประชุมรัฐสภา ครั้งที่ 16, ลงวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2492 หน้า 278.

²⁵ นายสุวิช พันธ์เศรษฐ, รายงานการประชุมรัฐสภา ครั้งที่ 15 วันจันทร์ที่ 17 มกราคม พุทธศักราช 2492, หน้า 257.

พระยาอรรถการีย์นิพนธ์²⁶ (สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ) ได้ชี้แจงในที่ประชุมรัฐสภา เพื่อพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญในเรื่องนี้ดังนี้

“...ที่จริงการบัญญัติมาตรานี้มัน สภาร่างรัฐธรรมนูญมีความประสงค์ 2 ประการ คือ

ในประการที่ 1 ก็บอกว่า ในการที่ข้าราชการรับราชการในองค์การของรัฐนั้นจะถือว่าเป็นลูกจ้างหรือถือว่าเป็นตัวแทนขององค์การนั้น ๆ หรือไม่ ในข้อกฎหมายอาจจะเถียงกันได้ว่า ไม่ใช่เป็นตัวแทนหรือลูกจ้าง ถึงแม้ว่าจะมีความเห็นส่วนมากถือว่าเป็นตัวแทนหรือลูกจ้างก็ตาม แต่ไม่ใช่ปัญหาที่ชาวสภาฯที่เดียว ยังมีการเถียงกันได้ นี่แหละเราจึงเขียนให้ชัดว่าการกระทำของเจ้าพนักงานที่กระทำอยู่ในองค์การของรัฐบาลซึ่งถือว่าเป็นนิติบุคคลนั้น ถือว่าเป็นตัวแทนหรือลูกจ้าง กล่าวคือ ถ้าเป็นไปในคดีที่เกี่ยวกับนิติกรรม เราก็คือว่าเจ้าพนักงานที่ได้กระทำแทนองค์การนั้นถือว่าเป็นตัวแทน ถ้าเป็นกรณีละเมิด ถ้าเจ้าพนักงานได้ละเมิดเขาเข้าในฐานที่กระทำแทนองค์การถือว่านายจ้างต้องรับผิดชอบในฐานะที่ลูกจ้างไปละเมิด นี่แหละที่เราบัญญัติไว้เพื่อเป็นหลักประกันของประชาชนเพื่อให้หน่วยราชการที่ข้าราชการนั้นสังกัดอยู่ต้องรับผิดชอบ จะบ่ายเบี่ยงความรับผิดชอบไม่ได้ นี่ประการหนึ่ง

อีกประการหนึ่ง เป็นข้อถกเถียงกันเหมือนกันว่า ถ้าบุคคลฟ้องหน่วยราชการนั้นจะเป็นจำเลยได้หรือไม่ ทั้งนี้เพราะว่าเคยมีกฎหมายคดีเคยบัญญัติไว้แล้ว คือว่าหน่วยราชการอาจจะไม่ยอมเป็นจำเลยก็ได้ ต่อมาก็ไม่มีกฎหมายอะไร ก็เลยเป็นที่เข้าใจกันว่าหน่วยราชการเวลานี้อาจจะปฏิเสธไม่ยอมเป็นจำเลยก็ได้ นี่มีผู้มีความเห็นเช่นนั้นว่าหน่วยราชการปฏิเสธเป็นจำเลยได้ นี่แหละเราจึงเขียนมาตรานี้ไว้เพื่อเป็นหลักประกันแก่ประชาชนว่า ถ้าเขาฟ้องหน่วยราชการนั้นแล้วหน่วยราชการนั้นจะไม่ยอมเป็นจำเลยไม่ได้ ส่วนข้อสงสัยของท่านบอกว่าหน่วยราชการที่เป็นนิติบุคคลคืออะไร นี่เป็นของง่ายมาก คือว่าอะไรเป็นนิติบุคคล ในประมวลวิธีพิจารณาความแพ่งก็ได้บัญญัติไว้แล้ว กระทรวง ทบวง กรม เป็นหน่วย

²⁶ พระยาอรรถการีย์นิพนธ์, รายงานการประชุมรัฐสภา ครั้งที่ 16 วันอังคารที่ 18 มกราคม พุทธศักราช 2492, หน้า 278.

ราชการเป็นนิติบุคคล ถ้าหากว่าสมาชิกเปิดดูประมวลแห่งฯจะรู้ได้ว่าเป็น
อย่างไร...”

รัฐธรรมนูญได้วางหลักให้หน่วยราชการต้องรับผิดชอบต่อการกระทำละเมิด
ของข้าราชการ แต่ก็ไม่ใช่เป็นการตัดสิทธิเอกชนไม่ให้ฟ้องข้าราชการให้รับผิดชอบโดยตรง ข้าราชการยัง
อาจถูกฟ้องให้รับผิดชอบได้โดยตรงเช่นเดียวกับหลักกฎหมายของประเทศอังกฤษและสหรัฐ
อเมริกา

จากเดิมที่เราใช้หลัก The King can do no wrong มาโดยตลอดทำให้หน่วยราชการ
สามารถที่จะปฏิเสธไม่ยอมมาเป็นจำเลยได้ การฟ้องคดีละเมิดต้องฟ้องข้าราชการผู้กระทำผิดเป็น
ส่วนตัวเท่านั้น โดยหลักกฎหมายได้ยึดแนวนี้ตลอดมา และแม้ว่าจะมีประมวลกฎหมายแพ่งและ
พาณิชย์ บรรพ 1 และบรรพ 2 แล้วในปี พ.ศ. 2468 ก็ตาม แต่เมื่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร
ไทย พุทธศักราช 2492 ได้บัญญัติวางหลักเกณฑ์ใหม่ในมาตรา 44 บังคับให้หน่วยราชการไม่อาจ
ปฏิเสธไม่ยอมเป็นจำเลยได้ แต่เนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ใช้
ถ้อยคำว่าหน่วยราชการรับผิดชอบในฐานะเสมือนเป็นตัวการหรือนายจ้าง และไม่มีการออกกฎหมาย
หรือระเบียบใด ๆ เป็นพิเศษในเรื่องความรับผิดชอบของรัฐเพื่อรองรับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ดัง
นั้น เมื่อมีคดีมาสู่ศาล ศาลจึงนำหลักกฎหมายเอกชนคือประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาปรับ
กับกรณี²⁷

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 179/2495 มีผู้ลอบเอาโฉนดที่ดิน ซึ่งเจ้าของแจ้งขายและขอใบ
แทนไปแล้วมาหลอกจ้างองไว้กับโจทก์ ปรากฏว่าใบโฉนดฉบับหลวงได้จดทะเบียนออกใบแทน
โฉนดพร้อมทั้งวัน เดือน ปี ไว้ด้วยหมึกสีแดงเห็นได้อย่างชัดเจน แต่เจ้าพนักงานที่ดินกระทำโดย
ประมาทละเลยต่อการตรวจสอบสมควร จึงได้มีการจ้างองต่อกันเป็นที่เสียหายแก่โจทก์ ดังนี้เจ้า
พนักงานที่ดินต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นด้วย และกรมที่ดินก็ต้องรับผิดชอบด้วยตามนัยแห่ง
ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 76

จากคำพิพากษาศาลฎีกาดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าประชาชนสามารถฟ้องร้องฝ่าย

²⁷ สมคิด เลิศไพฑูรย์, รายงานการวิจัย เรื่อง คำพิพากษาศาลฎีกาที่เกี่ยวกับคดีปกครอง,
เสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2541, หน้า 119.

ปกครองทั้งที่เป็นข้าราชการและหน่วยราชการให้รับผิดชอบในผลแห่งละเมิดที่ตนเองได้กระทำไปได้ โดยศาลตัดสินให้ประชาชนสามารถฟ้องร้องได้ทั้งคู่²⁸

(2) สิทธิเสรีภาพในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง

(2.1) การให้ประชาชนมีสิทธิออกเสียงแสดงประชามติ (Referendum)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ได้มีการนำเอาระบบการให้ประชาชนออกเสียงแสดงประชามติบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญเป็นครั้งแรก ในหมวดของการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ มาตรา 174 กล่าวคือในกรณีที่พระมหากษัตริย์ทรงพระราชดำริเห็นว่าร่างรัฐธรรมนูญที่นำมาขึ้นทูลเกล้าฯ กระทั่งถึงประโยชน์ได้เสียสำคัญของประเทศหรือของประชาชน และทรงพระราชดำริเห็นว่าสมควรให้ประชาชนได้วินิจฉัย พระมหากษัตริย์ย่อมทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะให้ประชาชนทั่วประเทศออกเสียงเป็นประชามติว่าเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบในร่างรัฐธรรมนูญนั้น ในการบัญญัติรับรองสิทธิออกเสียงเป็นประชามตินี้ ผู้ร่างมีเจตนารมณ์ให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการใช้อำนาจอธิปไตยในการปกครองของตนเอง ให้ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมการร่วมตัดสินใจ โดยให้สิทธิออกเสียงแสดงประชามติในร่างรัฐธรรมนูญ ดังที่ นายหุยศิริวัต²⁹ (สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ) แสดงความเห็นว่

“เสนอหลักการขอให้เขียนลงในรัฐธรรมนูญเรื่องประชามตินี้ ก็เพื่อให้ราษฎรได้มีสิทธิแสดงเสียงของตัวโดยตรง ในปัญหาเรื่องสำคัญ ๆ ของประเทศชาติโดยอาศัยหลักที่ว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน”

อนึ่ง ในการพิจารณาระเบียบวาระเรื่องจะให้พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจประกาศกระแสพระบรมราชโองการให้มีการลงคะแนนเสียงของประชาชนทั่วประเทศ หรือส่วน

²⁸ สมคิด เลิศไพฑูรย์, รายงานการวิจัย เรื่อง คำพิพากษาฎีกาที่เกี่ยวกับคดีปกครอง, เสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2541, หน้า 117 – 118.

²⁹ นายหุยศิริวัต, รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 36 วันศุกร์ที่ 24 กันยายน พุทธศักราช 2491, หน้า 1188

ใดส่วนหนึ่งของประเทศหรือไม่นั้น ได้มีผู้ที่แสดงความเห็นว่าควรมีบทบัญญัติในเรื่องดังกล่าวสรุปได้ดังนี้

นายหฤช ศิริวัต (สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ) เห็นว่า³⁰

“ความประสงค์ที่ข้าพเจ้าเสนอหลักการขอให้เขียนลงในรัฐธรรมนูญเรื่องประชามตินี้ก็เพื่อให้ราษฎรได้มีสิทธิแสดงเสียงของตัวเองโดยตรง ในปัญหาเรื่องสำคัญ ๆ ของประเทศชาติโดยอาศัยหลักที่ว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ...”

พระยาศรีธรรมราช (สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ) เห็นว่า³¹

“ระบอบประชาธิปไตยมีของที่สูงสุดและเด็ดขาดอยู่ที่คือมติมหาชน เพราะฉะนั้นในการที่จะขอมติมหาชนในกรณีที่สามารถจะทำได้ นั้นเป็นของที่ดีที่สุดและจะเป็นระบอบประธานาธิบดีหรือระบอบพระมหากษัตริย์ก็ได้มติมหาชนเหมือนกัน เพราะฉะนั้นถ้าจะมีประชามติได้ในระบอบประธานาธิบดีในระบอบประชาธิปไตยอยู่ได้รัฐธรรมนูญก็มีได้เช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นของ 2 อันนี้ไม่ขัดกันยิ่งกว่านั้นควรจะมีด้วยกันทั้งคู่เมื่อเป็นเช่นนั้นเราจึงควรจะต้องตั้งหลักไว้ว่าเมื่อมีปัญหาใด ๆ ถ้าตัดสินใจโดยมติมหาชนแล้วก็จะเป็นการเรียบร้อยไม่มีใครจะมากล้าก้าทานได้ ... ประชามติเป็นของควรมีบทบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแล้วก็จะไปเป็นประโยชน์ในเมื่อเรามีปัญหาสำคัญ ๆ เกิดขึ้นในข้างหน้า...”

นายสุวิช พันธ์เศรษฐ (สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ) เห็นว่า³²

“...การที่จะให้พระมหากษัตริย์ประกาศกระแสพระบรมราชโองการ ไม่ใช่เป็นการดึงพระมหากษัตริย์ลงมาเล่นการเมือง แต่เป็นการมอบหมายสิ่งสำคัญให้แก่องค์กรประมุขของชาติปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญ

³⁰ หฤช ศิริวัต, รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 36 วันศุกร์ที่ 24 กันยายน พุทธศักราช 2491, หน้า 1188.

³¹ พระยาศรีธรรมราช, รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 36 วันศุกร์ที่ 24 กันยายน พุทธศักราช 2491, หน้า 1200-1202.

³² สุวิช พันธ์เศรษฐ, รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 36 วันศุกร์ที่ 24 กันยายน พุทธศักราช 2491, หน้า 1205-1208.

เพราะรัฐธรรมนูญได้บัญญัติไว้ว่าเช่นนั้น ก็เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญแล้ว รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ประการใดก็ต้องปฏิบัติไปตามรัฐธรรมนูญเท่านั้นเอง พระมหากษัตริย์ไม่ต้องทรงรับผิดชอบเป็นส่วนพระองค์ เมื่อเช่นนี้การที่กล่าวว่าจะกระทบกระเทือนต่อราชบัลลังก์จึงเป็นการที่เป็นไปไม่ได้ ...เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงขอให้สภานี้ได้ฟังยืนยันในขณะที่เราจะสร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่รัฐ เราจะป้องกันความเหลวแหลกหรือพินาศสำหรับประเทศชาติในอนาคต ก็ควรแล้วที่เราจะมอบสิทธิอันเด็ดขาดให้แก่ประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของประเทศชาติเป็นผู้ชี้ขาด โชคชะตากรรมของเขาด้วย เหตุผลที่ข้าพเจ้าเรียนมาย่อ ๆ นี้ จึงขอยืนยันว่าขอให้มีการที่วาระเรียกคนมาสนทนาระหว่างกันที่มีความสำคัญความเป็นความตายเกิดขึ้น โดยกระแสนพระบรมราชโองการหรือโดยวิธีใด ๆ ก็ตาม ทั้งนี้ ก็เพื่อให้ประชาชนเป็นผู้รับผิดชอบในชะตากรรมของเขาโดยเฉพาะ”

ฝ่ายที่เห็นว่าไม่ควรมอบหมายในเรื่องประชามติได้ให้เหตุผลสรุปได้ดังนี้

นายหยุด แสงอุทัย (สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ) เห็นว่า³³

“...ในเรื่องนี้การที่เราจะถวายพระราชอำนาจให้

พระมหากษัตริย์นั้นทรงของประชามติซึ่งเป็นการนอกเหนือจากกฎหมายนี้แล้ว ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยเลย และอีกประการหนึ่งเป็นการขัดกับหลักของรัฐธรรมนูญคืออาจจะทำให้พระมหากษัตริย์ไม่ทรงเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนก็ได้ แต่ถ้าเรามีแล้วจะไม่ใช้ก็ได้ แต่เมื่อเราจะใช้เราก็บอกวาทะพระมหากษัตริย์ทรงให้ใช้ เพราะฉะนั้นในการขอประชามติต่าง ๆ เหล่านี้จะต้องทำให้พระมหากษัตริย์ต้องทรงรับผิดชอบ แต่ถ้าเป็นประชามติซึ่งจะให้ทางรัฐสภารับผิดชอบแล้ว ถ้าจะมาเขียนไว้ในระเบียบวาระนี้ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย แล้วนอกจากนี้ผมเห็นว่าเพราะเหตุว่าพระมหากษัตริย์ถ้าท่านเป็นผู้ริเริ่ม ท่านก็ต้องเล่นการเมือง เพราะเหตุว่าเมื่อมีพรรคการเมืองแล้ว และมี

³³ หยุด แสงอุทัย, รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 36 วันศุกร์ที่ 24 กันยายน พุทธศักราช 2491, หน้า1213-1215.

³⁴ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช, รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 36 วันศุกร์ที่ 24 กันยายน พุทธศักราช 2491, หน้า1227-1231.

รัฐธรรมนูญแล้ว ก็เหตุไฉนพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นประมุขและทรงเป็นกลางจะทำหน้าที่อย่างนี้ ถ้าทำหน้าที่แล้วก็ต้องเป็นฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่ใช่เป็นของธรรมดาแล้ว...”

ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช (สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ) เห็นว่า³⁴

“...อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนก็รับกันแล้วในข้อนี้ ข้าพเจ้าไม่เคยเถียงนั้นเป็นฟอร์มมิวถัวร์ ทีนี้จะเขียนลงไปข้าพเจ้าอยากจะทราบว่าท่านหวังประโยชน์อะไรกัน ...เราลองมาเทียบกันดูว่าถ้าเผื่อว่ารัฐธรรมนูญของเราถ้าหากว่าได้มีประชาติไปแล้ว บางท่านก็กล่าวเรื่องหนึ่งว่าเรื่องดินแดนเป็นต้น ในเรื่องดินแดนถ้าหากว่าเราได้มีรัฐธรรมนูญไว้ว่าจะให้เขียนประชาติ และจะให้มิกี้ให้เป็นปัญหาเรื่องดินแดนนั้นข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นไปไม่ได้ ก็เมื่อไม่นานมานี้ตอนที่แพ้สงคราม แล้วทางฝ่ายสหประชาชาติก็เรียกร้องดินแดนที่เขาเสียกลับคืนมา ในทางฝ่ายรัฐสภาที่ดีรัฐบาลก็ดี ย่อมเป็นผู้ที่รู้เหตุการณ์ใกล้ชิดกับทางต่างประเทศ และเราจะให้ราษฎรเมืองไทยไปออกเสียงประชาติเลือกนั้น และไปถามประชาชนว่าเราจะยอมเสียดินแดนให้กับเขาหรือไม่ ใครจะไปบอกว่าเราจะยอมเสียดินแดนให้เขา ผู้ที่ตัดสินใจจะตัดสินใจในทางที่ไม่ยอมให้ ทีนี้ผลแห่งการลงประชามติไม่ยอมแล้วผลที่จะเกิดขึ้นก็คือสงครามและเราจะไม่ได้อิสระ และเขาจะไม่รับรองอะไรต่ออะไรสารพัดซึ่งเราประชาชนไม่ยอมให้เขา ...ถ้าให้ประชาชนลงประชามติ เอาจริงเอาจังเข้าก็จะเป็นผลเสีย อย่างเช่น ภาษีอากร ใครอยากเสียภาษีบ้าง นี่ข้อหนึ่ง เรื่องดินแดนข้าพเจ้าเห็นว่าถ้าให้ประชาชนลงประชามติเช่นนั้นแล้วข้าพเจ้าเห็นว่าประเทศไทยอยู่ไม่ได้ ... ข้าพเจ้ามองไม่เห็นว่าจะทำไมการถวายพระราชอำนาจแก่พระมหากษัตริย์ท่านจะไม่ถูกดึงลงมาเล่นการเมือง จะต้องเป็นวันยังค่ำ...”

นอกจากนี้ ประธานสภาร่างรัฐธรรมนูญ ได้ชี้แจงว่า³⁵ “...ในเรื่องการจะถวายพระราชอำนาจให้ขอประชามติ มีข้อจำกัด 2 หัวข้อ คือ

³⁵ รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 37 วันจันทร์ที่ 27 กันยายน พุทธศักราช 2491, หน้า 1266 - 1267.

1. ไม่ใช่ทั่วไปทุกเรื่อง
2. ไม่ใช่เกี่ยวกับการยับยั้งการออกกฎหมาย
มีเฉพาะบางเรื่องเท่านั้นที่จะให้ยับยั้ง...”

ที่ประชุม ได้มีการอภิปรายในเรื่องพระราชอำนาจ ในการให้ประชาชนออกเสียงแสดง
ประชามติกันอย่างกว้างขวาง เนื่องจากเห็นว่าเป็นกรณีที่มีความสำคัญเนื่องจากเป็นเรื่องเกี่ยวกับการ
ใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ซึ่งในที่สุด ได้มีการลงมติในเรื่องดังกล่าวว่าควรจะให้
พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจประกาศกระแสพระบรมราชโองการให้มีการลงคะแนนเสียงของ
ประชาชนทั่วประเทศหรือส่วนใดส่วนหนึ่งของประเทศ เฉพาะในข้อสำคัญซึ่งไม่เกี่ยวกับการ
ยับยั้งกฎหมาย ด้วยคะแนน 17 ต่อ 12 เสียง และได้ส่งให้กรรมการไปพิจารณาว่าจะมีกรณีใด
บ้างที่ควรให้มีประชามติได้³⁶ ในร่างรัฐธรรมนูญที่คณะกรรมการได้ร่างเสนอนั้น ในหมวด
10 การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ ได้บัญญัติเรื่องประชามติไว้ในมาตรา 165-167³⁷ ดังนี้

มาตรา 165 ถ้าร่างรัฐธรรมนูญที่นำขึ้นทูลเกล้าถวายฯ ตามมาตรา 164 มีบทบัญญัติ
เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองก็ตี แบ่งแยกราชอาณาจักรไทยก็ตี บั่นรอนพระราช
อำนาจพระมหากษัตริย์ก็ตี บั่นรอนสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทยก็ตี เมื่อพระมหากษัตริย์ทรง
พระราชดำริเห็นสมควร บ่อมทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะให้ประชาชนทั่วประเทศออกเสียงเป็น
ประชามติ ว่าควรให้ประกาศใช้หรือไม่ควรให้ประกาศใช้ซึ่งร่างรัฐธรรมนูญนั้น

การให้ประชาชนทั่วประเทศออกเสียงเป็นประชามติ ให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา
ภายในกำหนดเวลาเก้าสิบวัน นับแต่วันที่นายกรัฐมนตรีนำร่างรัฐธรรมนูญขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย
ในพระราชกฤษฎีกานั้นต้องกำหนดเวลาให้ประชาชนออกเสียงภายในเก้าสิบวัน และให้ประธาน
องคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

ในกรณีที่พระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจตามความในวรรคก่อน มิให้นำบท
บัญญัติมาตรา 164 (7) มาใช้บังคับ

มาตรา 166 ในกรณีดังกล่าวในมาตรา 165 ถ้าได้มีเสียงข้างมากเป็นประชามติ ควรให้

³⁶ รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 37 วันจันทร์ที่ 27 กันยายน พุทธ
ศักราช 2491, หน้า 1282 – 1284.

³⁷ รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 38 วันศุกร์ที่ 29 ตุลาคม พุทธศักราช
2491, หน้า 1291/38.

ประกาศใช้ร่างรัฐธรรมนูญ ก็ให้นำบทบัญญัติมาตรา 73 มาใช้บังคับโดยอนุโลม แต่ถ้ามีประชามติ ไม่ควรให้ประกาศใช้ร่างรัฐธรรมนูญนั้นเป็นอันตกไป

มาตรา 167 บุคคลผู้มีสิทธิเลือกตั้งย่อมมีสิทธิออกเสียงประชามติ

หลักเกณฑ์และวิธีการออกเสียงประชามติให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น

กล่าวโดยสรุปคณะกรรมาธิการยกร่างรัฐธรรมนูญได้พิจารณาเห็นว่า หากไม่เกี่ยวกับ กรณีการยับยั้งกฎหมายแล้วก็ควรจะมีการขอประชามติจากประชาชนได้อีกกรณีเดียว คือการแก้ไข รัฐธรรมนูญ ซึ่งที่ประชุมเห็นว่ามีความสมควรให้พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจเสนอขอ ประชามติจากประชาชนได้ใน 4 กรณีดังนี้

1. กรณีแบ่งแยกพระราชอาณาจักร
2. กรณีลดพระราชอำนาจ
3. กรณีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง
4. กรณีบั่นทอนพระราชอำนาจพระมหากษัตริย์
5. กรณีเกี่ยวกับการตัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

ซึ่งคณะกรรมาธิการยกร่างรัฐธรรมนูญเห็นว่า 4 กรณีข้างต้นนี้อาจเกิดขึ้นได้โดยวิถี การปฏิบัติกับการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ดังนั้นจึงบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญว่าให้ทำได้โดยการแก้ไข รัฐธรรมนูญจะเป็นการป้องกันมิให้เกิดการปฏิวัติด้วย³⁸ จึงได้ยกร่างเสนอมาดังกล่าวข้างต้น

พระยาอรรถการีย์นิพนธ์ (กรรมาธิการ) ได้ชี้แจงเหตุผลที่กรรมาธิการยกร่าง รัฐธรรมนูญได้เสนอให้มีกรณีขอให้ประชาชนแสดงประชามติได้ใน 4 กรณีตามมาตรา 165 ดังนี้³⁹

“...ในอันที่จะแบ่งแยกพระราชอาณาจักรก็ดี บั่นทอนพระราช อำนาจก็ดี เปลี่ยนระบอบการปกครองก็ดี จะทำได้อย่างไร กรรมาธิการรู้สึก ว่าวิธีทำนั้น ย่อมทำได้ 2 อย่างเท่านั้น อย่างที่ 1 เราอย่าพูดเลย การกระทำที่ ผิดกฎหมายเราไม่ต้องการทำ คงเหลืออย่างเดียวคือที่ทำโดยชอบด้วย กฎหมาย คือการแก้ไขรัฐธรรมนูญเท่านั้น กรรมาธิการเห็นว่ามิเช่นนั้น นอกจากนั้นก็มิอิววิธีหนึ่งซึ่งไม่ต้องการ เพราะเป็นวิธีใช้กำลัง นี่แหละเมื่อมีวิธี เดียวเช่นนี้แล้วที่เป็นมติของสภา กรรมาธิการจะทำอย่างไร ก็มีว่าผิดทั้งสี่

³⁸ นันทวัฒน์ บรมานันท์, “ระบบการออกเสียงแสดงประชามติ (Referendum)”, วารสารกฎหมาย ปีที่ 17(พฤษภาคม, 2540), หน้า 174.

³⁹ พระยาอรรถการีย์นิพนธ์, รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 69 วันพฤหัสบดีที่ 9 ธันวาคม พุทธศักราช 2491, หน้า 2975-2976.

ประการนี้แล้ว ก็ขอประชามติได้ ... เพื่อให้เป็นไปตามมติของสภานี้ ... ว่า การยับยั้งกฎหมายนั้นอย่าให้ทำได้โดยประชามติ ... ข้อที่ห้ามไว้โดยไม่ให้ขอประชามติโดยการยับยั้งกฎหมายนั้น มีความหมายเพียงพระราชบัญญัติ หากได้มีความหมายเพียงรัฐธรรมนูญด้วยไม่... ถ้าหากว่าพระมหากษัตริย์ทรงขอประชามติแล้ว เราก็เห็นกันอยู่แล้วว่าในการแบ่งแยกพระราชอาณาจักรก็ดี ในการที่จะเปลี่ยนระบอบการปกครองก็ดี หรือในการที่จะลดพระราชอำนาจพระมหากษัตริย์ก็ดี ในการที่จะบั่นรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนก็ดี ล้วนเป็นสิ่งสำคัญทั้งสิ้น แม้ว่าในการที่จะทำเป็นของยากโดยแก้ไขรัฐธรรมนูญ ซึ่งทำได้ยากแล้วก็ตาม แต่ว่าเราต้องการจะให้ยากกว่านั้นอีก คือถึงแม้ว่าสภานี้จะแก้ไขแล้วก็ตาม เราก็ต้องการให้พระมหากษัตริย์ทรงไว้พระราชอำนาจในการที่จะถามมติประชาชนอีก ซึ่งเป็นคั่นคืออยู่เหนือเกินที่กรรมาธิการได้ร่างไป เพื่อที่จะให้สมความประสงค์ของสภานี้ ...”

ในการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญของกรรมาธิการกร่างรัฐธรรมนูญนั้น ขุนคองฤทธิ์ศึกษากร⁴⁰ ได้เสนอขอแปรญัตติตามมาตรา 165 – 166 – 167 ออก และได้ขอแก้ไขใหม่เป็นดังนี้

“มาตรา 164 ทวิ ภายได้บังคับแห่งมาตรา 164 บทบัญญัติเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองก็ดี แบ่งแยกราชอาณาจักรไทยก็ดี บั่นรอนพระราชอำนาจพระมหากษัตริย์ก็ดี บั่นรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนชาวไทยก็ดี จะกระทำมิได้” โดยให้เหตุผลไว้ว่า “มาตราทั้ง 3 นี้ เป็นบทที่เกี่ยวกับพระราชอำนาจ พระมหากษัตริย์ที่จะทรงขอประชามติ และในเรื่องประชามติที่สภานี้ได้รับหลักการไปในเรื่องประชามติว่า จะให้มีประชามติได้ในกรณีทีนอกเหนือจาก 1. เกี่ยวกับการออกกฎหมาย ซึ่งถ้าหากว่าไปขอประชามติจะเป็นการขัดกันในระหว่างพระมหากษัตริย์กับรัฐสภา นอกจากนั้นในข้อความต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องแบ่งแยกราชอาณาจักร เรื่องบั่นรอนสิทธิเสรีภาพอะไรเหล่านี้ไม่อยู่ในเงื่อนไขที่ได้รับหลักการไป เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงเห็นว่ามาตราทั้งสามที่มาเขียนในที่นี้ไม่ควรจะบัญญัติไว้ในที่นี้ เพราะเหตุว่าประการที่หนึ่งเรียกว่าบัญญัติไว้ผิดที่ เพราะ

⁴⁰ ขุนคองฤทธิ์ศึกษากร, รายงานการประชุมสภากร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 69 วันพฤหัสบดีที่ 9 ธันวาคม พุทธศักราช 2491, หน้า 2970-2971.

มติมหาชนเพื่อจะให้พระมหากษัตริย์ทรงขอนั้นไม่อยู่เกี่ยวกับเรื่องที่จะออกกฎหมายไม่อยู่เกี่ยวกับเรื่องแก้ รวมความว่าเกี่ยวกับเรื่องที่จะเป็นการออกกฎหมาย แก้กฎหมายอะไรเหล่านั้น ไม่ใช่เรื่องเกี่ยวกับประชาคมติเท่าที่ผู้เสนอเสนอไปในทำนองว่า เป็นเรื่องบางเรื่องทีนอกเหนือจากสิ่งเหล่านี้ และปล่อยเป็นพระราชอำนาจคล้าย ๆ กับเป็นประตูดอก หรือเป็นทางออกของพระมหากษัตริย์ ที่จะทรงขอมติต่อประชาชน เพราะฉะนั้นเมื่อวางไว้เช่นนี้จึงผิดที่ ข้าพเจ้าจึงได้ขอตัด”

นอกจากนี้ยังได้ชี้แจงเพิ่มเติมในการขอตัดดังนี้⁴¹

“...การที่เราจะบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญมาตรา 165 นั้น ก็เท่ากับเป็นการบอกทางให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญในอันที่จะเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง ในอันที่แบ่งแยกราชอาณาจักรไทย ในอันที่จะบันรอนพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ และบันรอนอำนาจของประชาชนชาวไทย ซึ่งในรัฐธรรมนูญนี้เราไม่ต้องการ ถ้าหากว่าเราบอกอย่างนี้ก็เท่ากับเป็นการเปิดประตูดอกให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ หรือในการร่างรัฐธรรมนูญ อาจจะมีอย่างนี้ได้ คือมีโอกาสให้ทำอย่างนี้ได้ ...”

กล่าวโดยสรุปหากมีการบัญญัติในลักษณะดังที่คณะกรรมการการร่างเสนอมานั้นก็จะเท่ากับเป็นการเปิดช่องให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญใน 4 กรณีดังกล่าวนี้ได้

นายเกษม ดำรงบุล (สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ)⁴² ได้ขอแปรญัตติตัด มาตรา 165 – 164 แล้วขอแก้ไขเป็นดังนี้

“มาตรา 165 การแก้ไขรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยอันมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขก็ดี แบ่งแยกราชอาณาจักรไทยก็ดี บันรอน

⁴¹ ขุนคงฤทธิศึกษากร, รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 69 วันพฤหัสบดีที่ 9 ธันวาคม พุทธศักราช 2491, หน้า 2971-2972.

⁴² นายเกษม ดำรงบุล, รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 69 วันพฤหัสบดีที่ 9 ธันวาคม พุทธศักราช 2491, หน้า 2994.

พระราชอำนาจพระมหากษัตริย์ก็ดี จะเสนอแก้ไขรัฐธรรมนูญว่าด้วยการนี้ไม่ได้” โดยให้เหตุผลว่า “...เพื่อไม่ให้มีการขอประชามติในข้อหนึ่ง ข้อสอง หรือข้อสามตามที่ท่านกรรมาธิการได้ยกนำมา และเพื่อที่จะส่งเสริมให้เป็นมาตรฐานและเป็นรากฐานเพื่อผดุงระบอบประชาธิปไตยไว้...”

ดังนี้⁴³

พระยาศรีธรรมราช (สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ) ได้ขอแปรญัตติในมาตรา 165

“...มาตรา 165 เมื่อทรงมีพระราชดำริเห็นว่าได้มีหรือกำลังมี หรือจะมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองก็ดี การแบ่งแยกราชอาณาจักรก็ดี การบั่นรอนพระราชอำนาจก็ดี การบั่นรอนสิทธิของเสรีภาพของชาวไทยก็ดี การเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมของประเพณีชาวไทยในซอกและตังคมก็ดี พระมหากษัตริย์หรือรัฐสภาโดยคะแนนเสียง ไม่น้อยกว่า 4 ใน 5 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมด เห็นเป็นการสมควรขอมทรวงไว้ซึ่งพระราชอำนาจ ที่จะให้ประชาชนทั่วประเทศออกเสียงเป็นประชามติเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบด้วย ...”

ประธานสภาร่างรัฐธรรมนูญ ได้กล่าวถึงคำแปรญัตติอื่น ๆ ดังนี้⁴⁴

“ของพระยาเทพฯข้าพเจ้ามาพิจารณาแล้ว ข้ากับของนายหลุยที่ได้ดักไป ข้าพเจ้าอยากจะชี้แจงว่าของพระยาเทพที่ได้มอบหมายให้พระยาศรีธรรมราชอภิปรายแทน ข้าพเจ้ามาดูในนี้ว่าขอตัดมาตรา 165 ออกและใช้ความต่อไปนี้แทน “มาตรา 165 เฉพาะในกรณีที่พระมหากษัตริย์ทรงพระราชดำริเห็นว่ามีความสำคัญเป็นชีวิตจิตใจของพระราชบัลลังก์ และทรงเห็นว่าเป็นความจำเป็นแท้จริงก็ขอมทรวงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะให้ประชาชนทั่วประเทศออกเสียงเป็นประชามติ” อันนี้เราได้พิจารณาของนายหลุยที่ได้ขอในเรื่องที่จะสละราชบัลลังก์และเรื่องสำคัญที่ไม่ได้จรรยา

⁴³ พระยาศรีธรรมราช, รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 70 วันเสาร์ที่ 11 ธันวาคม พุทธศักราช 2491, หน้า 3036.

⁴⁴ ประธานสภาร่างรัฐธรรมนูญ, รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 70 วันเสาร์ที่ 11 ธันวาคม พุทธศักราช 2491, หน้า 3036-3037.

มาคกไปแล้ว เพราะฉะนั้นในข้อนี้ข้าพเจ้าเห็นว่ามันซ้ำกับที่เราตกลงไป... อีกอย่างหนึ่งอยากจะชี้แจงของท่านเฉลิมศรีก็เหมือนกัน ของท่านเฉลิมศรีขอแปรเฉพาะในข้อสำคัญและไม่เกี่ยวกับการยับยั้งพระราชบัญญัติครั้งนี้ “มาตรา 166 ทวิ ในกรณีที่ทรงพระราชดำริว่ามีมูลอันอาจจะเป็นภัยแก่พระราชบัลลังก์หรือรัฐ พระมหากษัตริย์ยอมทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะให้ประชาชนทั่วประเทศออกเสียงเป็นประชามติว่าควรจะเป็นไปประการใดนั้น” ข้าพเจ้าเห็นว่ามันเหมือนกันกับของพระยาเทพหัสดิน พระราชบัลลังก์นั้นคกไปแล้วรัฐยังอยู่ แต่ว่าทั่วไป คือว่าทั่วไปมันไม่ได้อยู่แล้ว”

ซึ่งต่อมาที่ประชุมได้มีการอภิปรายในเรื่องคำแปรญัติเกี่ยวกับการพิจารณาตัดมาตรา 165 – 167 กันอย่างกว้างขวาง จนในที่สุดได้ลงมติว่าเห็นควรตัดออก ด้วยคะแนน 14 ต่อ 13 เสียง เนื่องจากเห็นว่าร่างที่คณะกรรมการร่างเสนอมานั้นยังไม่เหมาะสม กล่าวคือ สภาร่างรัฐธรรมนูญเห็นว่าไม่ควรจะระบุเอาไว้ชัดเจนว่าจะขอประชามติในกรณีใดบ้าง และมีมติรับญัติของพระยาศรีธรรมราชไว้พิจารณาโดยมีเงื่อนไข และมอบให้กรรมการไปพิจารณาแก้ไขใหม่⁴⁵ โดยให้ระบุเหตุในการขอประชามติไว้อย่างกว้าง ๆ

เลขาธิการสภาร่างรัฐธรรมนูญ ได้เสนอร่างที่คณะกรรมการได้แก้ไขใหม่ต่อสภาร่างรัฐธรรมนูญ ดังนี้⁴⁶

“...ตามที่สภาได้ลงมติให้คณะกรรมการรับร่างมาตรา 165 – 166 – 167 ไปร่างใหม่ คือที่ประชุมได้ลงมติให้ตัดออกแล้ว และได้มอบให้คณะกรรมการไปร่างมาใหม่โดยกว้างขวาง โดยไม่มีข้อผูกมัด และกรรมการได้เสนอขึ้นมาใหม่ 3 มาตรา และแก้ถ้อยคำใหม่ และใช้ถ้อยคำใหม่ และหลักการใหม่ทุกมาตรา ขอให้พิจารณามาตรา 165 เสียก่อน มาตรา 165 ถ้าพระมหากษัตริย์ทรงพระราชดำริเห็นว่าร่างรัฐธรรมนูญที่นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายตามมาตรา 164 กระทบถึงประโยชน์ได้เสียสำคัญของประเทศหรือประชาชน และทรงพระราชดำริเห็นสมควรให้ประชาชนได้

⁴⁵ รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 71 วันจันทร์ที่ 13 ธันวาคม พุทธศักราช 2491, หน้า 3084.

⁴⁶ รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 70 วันเสาร์ที่ 11 ธันวาคม พุทธศักราช 2491, หน้า 3034.

วินิจฉัย พระมหากษัตริย์ย่อมทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจ ที่จะให้ประชาชนทั่วประเทศออกเสียงเป็นประชามติว่าเห็นชอบ หรือไม่เห็นชอบด้วยร่างรัฐธรรมนูญนั้น ในการให้ประชาชนออกเสียงเป็นประชามติ พระมหากษัตริย์จะได้ทรงตราพระราชกฤษฎีกาภายในกำหนดเวลา 90 วัน นับแต่วันที่นำร่างรัฐธรรมนูญขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย ในพระราชกฤษฎีกานั้นต้องกำหนดวันให้ประชาชนออกเสียงภายใน 90 วัน ซึ่งต้องเป็นวันเดียวกันทั่วราชอาณาจักรและประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ ในเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจตามมาตรานี้ มิให้นำบทบัญญัติมาตรา 164 (7)มาใช้บังคับ”

ต่อมาที่ประชุมได้ลงมติเห็นชอบด้วยกับร่างของคณะกรรมการดังกล่าวด้วยคะแนน 19 ต่อ 7⁴⁷ ซึ่งเมื่อร่างรัฐธรรมนูญนี้ถูกนำเสนอต่อรัฐสภาได้มีการวิพากษ์วิจารณ์และโจมตีว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่เน้นไปในทาง “กษัตริย์นิยม” มาก แต่อย่างไรก็ตามรัฐสภาก็ได้ลงมติเห็นชอบด้วยกับร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าว

กล่าวโดยสรุป สภาร่างรัฐธรรมนูญเห็นว่ายังไม่ถึงเวลาที่จะให้ประชาชนชาวไทยออกเสียงเป็นประชามติว่าควรบัญญัติกฎหมายหรือยกเลิกกฎหมายใดได้ จึงบัญญัติไว้เฉพาะกรณีแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ ซึ่งผ่านการพิจารณาของรัฐสภามาแล้วและเฉพาะเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงเห็นควรจะให้ราษฎรออกเสียงเป็นประชามติเท่านั้น ตามที่กล่าวมาข้างต้น และในกรณีเช่นนั้นรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมนั้นจะใช้ได้หรือไม่ ย่อมแล้วแต่เสียงข้างมากของราษฎรในการลงประชามติเท่านั้น แต่ตลอดอายุของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 นี้มิได้มีการนำบทบัญญัติเกี่ยวกับการขอประชามติมาใช้ เพราะได้เกิดการรัฐประหารเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2494 และคณะรัฐประหารได้ยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับนี้ และได้นำเอารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 กลับมาแก้ไขเพิ่มเติมประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยอีกครั้งหนึ่ง

⁴⁷ รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 74 วันพฤหัสบดีที่ 16 ธันวาคม พุทธศักราช 2491, หน้า 3227.

(2.2) เสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมือง

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2475 ไม่ได้รับรองเสรีภาพในการตั้งพรรคการเมืองไว้ นอกจากนั้นรัฐบาลในขณะนั้นยังเห็นว่าไม่ถึงเวลาที่จะอนุญาตให้ตั้งพรรคการเมืองได้ ดังนั้นในการจดทะเบียนสมาคมซึ่งเป็นอำนาจหน้าที่ของตำรวจ จึงมีแบบฟอร์มว่าสมาคม นั้นต้องไม่มีวัตถุประสงค์ในทางการเมือง การตั้งพรรคการเมืองจึงไม่สามารถกระทำได้ในระยะ นั้น” รัฐธรรมนูญฉบับต่อมา คือ ฉบับ พ.ศ. 2489 ได้รับรองเสรีภาพในการตั้งพรรคการเมืองไว้โดย ชัดแจ้ง ทั้งนี้ ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย แต่เมื่อเกิดการรัฐประหารขึ้น รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2490 กลับไม่มีบทบัญญัติรับรองเสรีภาพในการตั้งพรรคการเมืองไว้ในรัฐธรรมนูญ สมาชิก สภาร่างรัฐธรรมนูญจึงอภิปรายกันถึงปัญหาที่ว่าจำเป็นต้องบัญญัติถึงเสรีภาพในการตั้งพรรคการเมืองไว้ในรัฐธรรมนูญหรือไม่

ฝ่ายที่มีความเห็นว่าไม่ควรบัญญัติถึงเสรีภาพในการตั้งพรรคการเมืองมีความเห็นสรุปได้ดังนี้

1. ในส่วนที่เกี่ยวกับเสรีภาพในการตั้งพรรคการเมืองนี้รัฐธรรมนูญอื่นก็ไม่ได้บัญญัติไว้ และเมื่อเราปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งให้เสรีภาพในการตั้งพรรคการเมืองได้โดยเสรี ก็ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ
2. ควรบัญญัติระเบียบแบบแผนและวิธีการเกี่ยวกับพรรคการเมืองไว้ในกฎหมายลำดับรอง ไม่จำเป็นต้องบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญว่าควรมีพรรคการเมืองหรือไม่ เพื่อเป็นการวางรากฐาน สร้างระเบียบวินัยและแบบแผนให้แก่พรรคการเมือง นอกจากนี้ ประเทศไทยยังเพิ่งอยู่ในระยะเริ่มต้นแห่งระบอบประชาธิปไตย พรรคการเมืองยังไม่มี ความมั่นคง
3. การบัญญัติเอาไว้ในรัฐธรรมนูญอาจเป็นช่องทางให้คนต่างด้าวตั้งพรรคการเมืองขึ้น โดยแอบแฝงเอาคนไทยมาบังหน้าได้
4. การบัญญัติเอาไว้ในรัฐธรรมนูญจะทำให้แก้ไขได้ยาก และอาจก่อให้เกิดผลเสียต่อส่วนรวมได้

ฝ่ายที่เห็นว่าควรบัญญัติเสรีภาพในการตั้งพรรคการเมืองมีความเห็นสรุปได้ดังนี้

1. เรื่องพรรคการเมืองนี้ถ้าไม่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ก็ถือกันว่าพรรคการเมือง

⁴⁸ หุค แสงอุทัย, คำอธิบายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, หน้า 884.

คือสมาคมอย่างหนึ่ง ซึ่งการตั้งสมาคมนั้นต้องมีกฎหมายบัญญัติไว้และระเบียบมืออยู่ กล่าวคือ ห้ามไม่ให้สมาคมมีวัตถุประสงค์ในทางการเมือง ดังนั้นหากไม่มีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ การจัดตั้งพรรคการเมืองก็จะกระทำมิได้

2. แม้ว่ารัฐธรรมนูญต่างประเทศจะไม่มีการบัญญัติรับรองเสรีภาพในการตั้งพรรคการเมืองไว้ในรัฐธรรมนูญก็ตาม เนื่องจากกฎหมายต่างประเทศต้องการให้จดทะเบียนสมาคม แต่กฎหมายของไทยเป็นลักษณะให้อนุญาต และเพื่อไม่ให้การตั้งพรรคการเมืองต้องอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายว่าด้วยสมาคมจึงจำเป็นต้องบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เจ้าหน้าที่จะอ้างว่าพรรคการเมืองผิดกฎหมายสมาคมไม่ได้ เพราะว่าได้มีการแยกพรรคการเมืองออกไป เนื่องจากไม่ต้องการให้นำกฎหมายว่าด้วยสมาคมมาบังคับพรรคการเมือง
3. การบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญจะทำให้เป็นหลักประกันมิให้รัฐสภาออกกฎหมายมาห้ามในภายหลังว่าไม่ให้มีพรรคการเมืองได้
4. เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าระบอบประชาธิปไตยต้องมีพรรคการเมือง ไม่ว่าระบอบประชาธิปไตยแบบมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข หรือแบบมหาชนรัฐก็ตาม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ได้บัญญัติรับรองเสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมืองไว้มั่นคงยิ่งกว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 กล่าวคือ จะออกกฎหมายจำกัดเสรีภาพนี้ไม่ได้ ถ้าหากพรรคการเมืองที่ตั้งขึ้นนั้น ตั้งขึ้นเพื่อดำเนินการทางการเมืองโดยวิถีทางประชาธิปไตยและไม่ขัดต่อระบอบการปกครองประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยได้บัญญัติไว้ในมาตรา 39 ว่า

“บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการรวมกันเป็นพรรคการเมือง เพื่อดำเนินการในทางการเมืองโดยวิถีทางประชาธิปไตย และไม่ขัดต่อระบอบการปกครองตามรัฐธรรมนูญนี้

บทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวกับสมาคม จะนำมาใช้บังคับแก่พรรคการเมืองมิได้”

ผู้ร่างรัฐธรรมนูญเห็นว่าสิทธิเสรีภาพในการตั้งพรรคการเมืองเป็นสิทธิที่มีความสำคัญควรบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ “ประเทศไทยเราควรมีการจัดตั้งพรรคการเมืองโดยเฉพาะในระบอบการปกครองประชาธิปไตย เราจะเป็นศัตรูกับพรรคการเมืองไม่ได้ เพราะฉะนั้นถ้าเราเปิดให้มีประชาธิปไตยอย่างแท้จริงแล้วเราควรเขียนรัฐธรรมนูญให้แท้จริง แล้วเราควรเขียนไว้ใน

รัฐธรรมนูญเป็นหลักฐานเลขที่เดียว แล้วเราไม่ต้องการให้กฎหมายสมาคมมาเป็นกฎหมายของการตั้งพรรคการเมือง”⁴⁹

พรรคการเมืองเป็นสิ่งที่คู่กับระบอบประชาธิปไตย และกฎหมายสมาคมที่บัญญัติไว้กว้างมาก จึงจำเป็นต้องบัญญัติขเว้นมิให้นำกฎหมายสมาคมมาใช้ แต่ส่วนพรรคการเมืองจะดำเนินไปอย่างไร สภาจะออกกฎหมายว่าด้วยพรรคการเมืองอย่างไรในภายหลังที่ไม่เป็นการคัดสรรภาพในการที่จะตั้งพรรคการเมืองย่อมทำได้ แต่ว่าพรรคการเมืองที่อนุญาตไว้ในรัฐธรรมนูญนี้คือพรรคการเมืองที่มีแนวความคิดเสรีนิยมเท่านั้น เพราะคำว่า “ระบอบการปกครองตามรัฐธรรมนูญ” คือ ระบอบการปกครองตามมาตรา 2 ที่บัญญัติว่า ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และหน้าที่ของชนชาวไทยซึ่งบัญญัติไว้ในมาตรา 48 ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลมีหน้าที่รักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญนี้” ดังนั้นแม้รัฐธรรมนูญจะให้เสรีภาพในการตั้งพรรคการเมืองได้อย่างเสรีโดยไม่ให้ออกกฎหมายว่าด้วยการตั้งสมาคมมาบังคับ แต่เสรีภาพในการตั้งพรรคการเมืองนั้นต้องไม่ขัดต่อระบอบประชาธิปไตยภายใต้พระมหากษัตริย์เป็นประมุข

ดังที่เลขาธิการสภาร่างรัฐธรรมนูญ ชี้แจงในชั้นแปรญัติติในสภาร่างรัฐธรรมนูญไว้ว่า⁵⁰

“ การให้เสรีภาพแก่พรรคการเมืองนั้น เสรีภาพก็ต้องมีขอบเขต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเสรีภาพในพรรคการเมืองนั้น เราไม่ยอมให้ออกกฎหมายคือข้อบังคับเกี่ยวกับสมาคมจะมาใช้แก่พรรคการเมืองมิได้ ซึ่งหมายความว่าต่อไปนี้พรรคการเมืองนั้นบุคคลจะตั้งได้โดยเสรี แต่ทั้งนี้คณะกรรมการขอจำกัดไว้ 2 ทางเท่านั้น คือจำกัดวิถีทาง คือว่าจะตั้งพรรคการเมืองนั้น เราต้องการให้มีการแข่งขันกันโดยวิถีทางประชาธิปไตย คือวิถีทางที่มุ่งหมายเสียข้างมาก เพราะฉะนั้นถ้าหากว่ามีพรรคการเมืองใดเสนอขอตั้งขึ้นแล้วไม่ดำเนินตามวิถีทางประชาธิปไตยเป็นวิถีทางเผด็จการก็ยอมไม่ได้และข้อที่ 2 วัตถุประสงค์ของพรรคการเมืองนั้นจะต้องไม่ขัดต่อระบอบการปกครองตามรัฐธรรมนูญนี้ ซึ่งในเรื่องนี้จะเห็นว่าตรงกับหน้า

⁴⁹ หยุต แสงอุทัย, รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 8 วันพุธที่ 28 กรกฎาคม พุทธศักราช 2491, หน้า 391.

⁵⁰ เลขาธิการสภาร่างรัฐธรรมนูญ, รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 50 เมื่อวันอังคารที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2491, หน้า 1866 – 1867.

ของชนชาวไทยซึ่งบัญญัติไว้ในมาตรา 46 ซึ่งว่า บุคคลมีหน้าที่รักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยรัฐธรรมนูญนี้ ที่เป็นเช่นนี้เพราะเหตุว่า ถึงแม้จะเป็นรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยก็จริง แต่ว่าระบอบประชาธิปไตยนั้นจะต้องรักษาตัวของตัวเองและไม่ยอมให้ระบอบอื่นเข้ามาแข่งขัน...”

หลวงประกอบนิติสาร กรรมการ ชี้แจงว่า⁵¹

“ที่สมาชิกข้องใจเกี่ยวกับบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวกับสมาคมจะนำมาใช้บังคับแก่พรรคการเมืองมิได้ ที่กรรมการเขียนไว้เพราะเหตุว่าเวลานี้มีกฎหมายอยู่มากมายเกี่ยวกับสมาคม มีทั้งกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญา กฎหมายแพ่งก็มีในส่วนใหญ่ไปในทางว่าสมาคมนั้นคืออะไร คือบุคคลหลายคนรวมกันตั้งขึ้นเป็นองค์การไม่ใช่เพื่อหากำไร แล้วก็กฎหมายบังคับว่าเมื่อตั้งขึ้นแล้วก็ต้องมีกรรมการแล้วก็ต้องจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล กฎหมายอาญาเนื่องจากกฎหมายแพ่งนี้ก็บัญญัติว่าใครตั้งสมาคมไม่จดทะเบียนก็ผิด ใครเป็นกรรมการหรือสมาชิกของสมาคมที่ไม่จดทะเบียนก็ผิดมีความผิดต้องมีโทษ แล้วก็มีกฎหมายอีกมากมายเกี่ยวกับสมาคมนี้ เมื่อเรานุญาตให้ตั้งสมาคมโดยเสรีแล้วก็จำเป็นต้องยกเว้นข้อห้ามนั้นให้ตั้งได้ คือพรรคการเมืองถ้าไม่ยกเว้นแล้วกฎหมายอาญาจะเข้ามาครอบ จึงต้องยกเว้นไว้ เมื่อยกเว้นเช่นนี้แล้วผลของรัฐธรรมนูญมาตรา 37 นี้ก็จะเห็นว่าเมื่อรัฐธรรมนูญประกาศใช้แล้ว ใคร ๆ ก็ตามรวมเป็นพรรคการเมืองไม่จำเป็นต้องจดทะเบียน แล้วจะถือว่าตั้งสมาคมโดยผิดกฎหมายไม่ได้ ...กฎหมายใดที่เกี่ยวกับพรรคการเมืองต้องออกในทางส่งเสริม ไม่ใช่ในทางตัดเสรีภาพ ...”

⁵¹ หลวงประกอบนิติสาร , รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 50 เมื่อวันอังคารที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2491, หน้า 1872 – 1873.

พระยาอรรถการีย์นิพนธ์ (กรรมาธิการ) ซึ่งแจ้งว่า⁵²

“...เพื่อให้การตั้งพรรคการเมืองเป็นไปโดยเสรี จึงจำเป็นต้องบัญญัติมาตรานี้ขึ้นมา ความสำคัญของมาตรานี้เพื่อที่จะให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนในการตั้งพรรคการเมืองอยู่ในวรรค 2 คือไม่ให้เอากฎหมายว่าด้วยการตั้งสมาคมมาบังคับ ...ผลบังคับของมาตรานี้ คือในวรรค 1 เราให้เสรีภาพไว้ในส่วนที่จะตั้งพรรคการเมืองได้ เมื่อมีวัตถุประสงค์เป็นไปในทางประชาธิปไตยและไม่ขัดต่อระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญนี้ ...”

เดิมพรรคการเมืองที่เกิดขึ้นในระยะแรกมิได้มีบทบัญญัติของกฎหมายเกี่ยวกับพรรคการเมืองบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแต่อย่างใด เป็นการรวมตัวกันของบุคคลที่มีแนวความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองเป็นหลักการใหญ่ ๆ เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน เข้ามารวมตัวกันจัดตั้งองค์การทางการเมือง เพื่อดำเนินกิจการทางการเมือง โดยจดทะเบียนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เพื่อความสะดวกในการดำเนินกิจการทางการเมือง มิได้มีกฎหมายพรรคการเมืองใช้บังคับแต่อย่างใด เช่นกรณีของ “คณะราษฎร” ที่ได้ก่อตั้งขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็เป็นการรวมตัวกันของบุคคลที่มีความคิดเห็นคล้ายคลึงกัน และได้ก่อตั้งเป็นสมาคมคณะราษฎร และได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เพื่อความสะดวกในการดำเนินกิจการทางการเมืองและเพื่อให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยสมัครเข้าเป็นสมาชิก การรวมตัวของคณะราษฎรดังกล่าวเกิดขึ้นโดยธรรมชาติมิได้เกิดขึ้นจากบทบัญญัติของกฎหมาย ต่อมารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่บัญญัติยอมรับเสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมือง ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย และได้เกิดพรรคการเมืองขึ้น เช่น พรรคสหชีพ พรรคแนวรัฐธรรมนูญ พรรคก้าวหน้า พรรคประชาธิปไตย พรรคธรรมาธิปไตย พรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย พรรคกสิกรรม เป็นต้น และในบทบัญญัติมาตรา 39 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ดังกล่าวมาแล้วจึงเป็นบทบัญญัติที่ไม่ยอมรับฐานะทางกฎหมายของพรรคการเมืองไม่ว่าจะเป็นรูปสมาคมก็ตาม เนื่องจากได้บัญญัติห้ามมิให้นำกฎหมายสมาคมมาใช้ แต่ต้องการให้พรรคการเมืองดำเนินกิจการทางการเมืองไปตามธรรมชาติภายใต้กรอบของวิถีทางประชาธิปไตย และไม่ขัดต่อระบอบการปกครองตามรัฐธรรมนูญนี้ ซึ่งกรอบที่กำหนดดังกล่าวมีความหมายและขอบเขตเพียงใดไม่ปรากฏชัดเจน เพื่อให้บทบาทของ

⁵² พระยาอรรถการีย์นิพนธ์, รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 50 เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2491, หน้า 1884 - 1885.

พรรคการเมืองอยู่ในขอบเขตที่สามารถควบคุมมิให้เป็นอันตรายต่อฐานะทางการเมืองของกลุ่มผู้นำเผด็จการ (คณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490) ดังนั้น การห้ามสมาคมมีวัตถุประสงค์ทางการเมืองและห้ามพรรคการเมืองจดทะเบียนเป็นสมาคมทางการเมือง โดยความเป็นจริงแล้วก็เพื่อให้พรรคการเมืองอยู่ในรูปแบบเดียว และเพื่อความสะดวกในการควบคุมพรรคการเมืองนั่นเอง แต่ถ้าหากพิจารณาจากการยกเลิกสมาคมคณะราษฎรของรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ และวัตถุประสงค์ของการยึดอำนาจปี พ.ศ. 2490 เพื่อทำถ้อยสัตยาธิพลทางการเมืองของนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งมีฐานอำนาจทางการเมืองที่สำคัญอยู่ในสมาคมคณะราษฎรแล้ว จะเห็นได้ว่า เหตุผลที่แท้จริงของการห้ามนำกฎหมายเกี่ยวกับสมาคมมาใช้กับการตั้งพรรคการเมือง และห้ามสมาคมมีวัตถุประสงค์ทางการเมือง น่าจะเกิดจากการมุ่งทำลายอำนาจทางการเมืองของนายปรีดี พนมยงค์ อย่างถอนรากถอนโคน โดยทำลายองค์การจัดตั้งของสมาคมคณะราษฎร ซึ่งมีวัตถุประสงค์ทางการเมืองตามกฎหมายมาก่อน ให้เป็นสมาคมที่ผิดกฎหมายนั่นเอง³³ จึงเห็นได้ว่าผู้มีอำนาจทางการเมืองได้อาศัยบทบัญญัติรัฐธรรมนูญเป็นเครื่องมือในการก้าวเข้ามามีอำนาจทางการเมืองและสร้างความชอบธรรมในการรักษาอำนาจทางการเมืองของกลุ่มตน และขจัดศัตรูทางการเมืองเพื่อรักษาไว้ซึ่งฐานอำนาจทางการเมืองของตน โดยมุ่งทำลายกลุ่มคณะราษฎรซึ่งเป็นฝ่ายตรงข้ามทางการเมืองของคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 และพรรคประชาธิปไตย พรรคการเมืองที่เกิดขึ้นก็ไม่ได้เกิดจากแนวความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองเป็นหลักใหญ่อย่างกรณีของต่างประเทศ แต่เป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อสนับสนุนตัวบุคคล เป็นเรื่องของความนิยมในตัวบุคคลเป็นสำคัญ เมื่อผู้นำที่ตนให้การสนับสนุนหมดอำนาจทางการเมืองหรือถึงแก่ความตาย พรรคการเมืองดังกล่าวก็สูญสลายตามไปด้วย และพรรคการเมืองที่เกิดขึ้นภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ซึ่งเป็นพรรคที่ขาดอุดมการณ์ร่วมกันทางการเมืองอย่างแท้จริงนั้นก็ได้อุดจ่อมพล ป. พิบูลสงครามใช้ผลประโยชน์ทางการเมืองแลกเปลี่ยนให้มาสนับสนุน เพื่อเป็นฐานอำนาจทางการเมืองของจ่อมพล ป. พิบูลสงคราม

³³ วุฒิกิจ อินทวงศ์, "กฎหมายพรรคการเมืองในประเทศไทยศึกษาเชิงประวัติศาสตร์และเชิงวิเคราะห์แนวความคิด" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 154.

5.4 การละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2492 ภายใต้รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (ในช่วงปี พ.ศ. 2491 - 2494)

ตามหลักนิติรัฐ หรือหลักนิติธรรม (The Rule of Law) ที่รัฐเสรีประชาธิปไตยถือเป็นหลักในการประกันสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญของราษฎรจากการใช้อำนาจตามอำเภอใจของฝ่ายบริหาร โดยหลักการดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างใกล้ชิด กล่าวกันว่า “การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงจะมีขึ้นและดำรงอยู่ตลอดไปไม่ได้โดยปราศจากหลักนิติรัฐ และเฉพาะแต่รัฐที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยเท่านั้นจึงจะควรค่าแก่การเรียกว่านิติรัฐ”⁵⁴ หรือที่เรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า “หลักการว่าด้วยการกระทำทางปกครองต้องชอบด้วยกฎหมาย” (Principle of the Legality of Administrative Action)⁵⁵ อันมีความหมายว่า รัฐบาล หน่วยงาน และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาหรือภายใต้การกำกับดูแลของรัฐบาลจะกระทำการใด ๆ ที่อาจมีผลกระทบกระเทือนต่อสิทธิหรือเสรีภาพของเอกชนคนใดคนหนึ่งได้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจและเฉพาะแต่ภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น⁵⁶ ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ก็บัญญัติไว้ดังมีนัยข้างต้น โดยบทบัญญัติในหมวดที่ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพได้บัญญัติแยกออกเป็นสองส่วนคือ ส่วนแรกบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพอย่างใดอย่างหนึ่งของบุคคล ส่วนที่สองบัญญัติถึงการจำกัดสิทธิและเสรีภาพว่ากรณีที่จะจำกัดได้มีอะไรบ้าง รัฐบาล หน่วยงาน และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาหรือภายใต้การกำกับดูแลของรัฐบาลจะกระทำการใด ๆ ที่อาจมีผลกระทบกระเทือนต่อสิทธิเสรีภาพของเอกชนคนใดคนหนึ่งได้ ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจไว้อย่างชัดเจนเท่านั้น และจะกระทำได้ภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น กรณีที่จะจำกัดได้ถือว่าเป็นข้อยกเว้นจากหลักทั่วไปที่ให้บุคคลมีสิทธิเสรีภาพกระทำการใด ๆ ได้ตามใจปรารถนา กฎหมายที่จำกัด

⁵⁴ Michel FROMONT' Alfred RIEG, op.cit., pp.13 อ้างถึงใน วรพจน์ วิศรุดพิชญ์, สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ, หน้า 53.

⁵⁵ Michel STASSINOPOULOS. Traite' des actes administratifs, Paris, L.G.D.J., 1973, pp.18 – 19. อ้างถึงในวรพจน์ วิศรุดพิชญ์, สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ, หน้า 54.

⁵⁶ R. CARRE de MALBERG, Contribution a la theorie generale de l'Etat, Paris, Sirey, pp.222, pp. 488 – 489., H.W.R. WADE, Adiministrative Law, Fourth Edition, Oxford, Clarendon Press, 1980, pp. 23-24. อ้างในวรพจน์ วิศรุดพิชญ์, สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ, หน้า 53.

สิทธิและเสรีภาพของราษฎรหรือให้อำนาจฝ่ายบริหารจำกัดสิทธิและเสรีภาพของราษฎรนั้น จะต้องมีเจตนาหรือความมุ่งหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นและ/หรือประโยชน์มหาชนเท่านั้น การตรากฎหมายออกมามีบังคับแก่ราษฎรเพื่อประโยชน์อื่นนอกจากนี้ถือว่าเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพอันเป็นการฝ่าฝืนเจตนาหรือความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญยอมให้ฝ่ายนิติบัญญัติตรากฎหมายจำกัดหรือให้อำนาจฝ่ายบริหารจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของราษฎรได้ก็เฉพาะแต่เพื่อการบางอย่างและ/หรือเฉพาะแต่ในบางสถานการณ์เท่านั้น เช่น การเกณฑ์แรงงานเพื่อประโยชน์ในการป้องกันภัยพิบัติสาธารณะอันมีมาเป็นการฉุกเฉิน หรือในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะการรบหรือการสงคราม หรือในระหว่างเวลาที่มีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน หรือประกาศใช้กฎอัยการศึกเท่านั้น⁵⁷ ในเรื่องการให้เจ้าหน้าที่ของรัฐจะเข้าใช้หรือครอบครองอสังหาริมทรัพย์ของบุคคล การโอนกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ของบุคคลมาเป็นของรัฐ ถ้ามิใช่ด้วยความยินยอมของบุคคลนั้น ฝ่ายบริหารจะเข้าไปจำกัดสิทธิและเสรีภาพเช่นนั้นได้เฉพาะกรณีเพื่อประโยชน์ในการรักษาความปลอดภัยสาธารณะ หรือเพื่อป้องกันภัยพิบัติสาธารณะ และต้องชดใช้ค่าทดแทนอันเป็นธรรมแก่ผู้ได้รับความเสียหายด้วย⁵⁸ ในเรื่องการจำกัดเสรีภาพในการพูด การเขียน การพิมพ์ และการโฆษณาจะกระทำได้เฉพาะกรณีเพื่อคุ้มครองเสรีภาพของบุคคลอื่น หรือเพื่อหลีกเลี่ยงภาวะคับขัน หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันความเสื่อมทรามทางจิตใจของยุวชน นอกจากนี้การให้เสนอเรื่องหรือข้อความในหนังสือพิมพ์ไปให้เจ้าหน้าที่ตรวจก่อนโฆษณา จะกระทำได้เฉพาะกรณีที่ประเทศอยู่ในภาวะการรบหรือการสงคราม หรือในระหว่างเวลาที่มีพระบรมราชโองการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน หรือในระหว่างเวลาที่มีประกาศใช้กฎอัยการศึก⁵⁹ การจำกัดเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ ฝ่ายบริหารจะจำกัดเสรีภาพเช่นนี้ได้เฉพาะในกรณีการชุมนุมสาธารณะ และเพื่อคุ้มครองความสะดวกของประชาชนที่จะใช้ที่สาธารณะหรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะการรบหรือการสงคราม ในระหว่างเวลาที่มีพระบรมราชโองการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน หรือในระหว่างเวลาที่มีประกาศใช้กฎอัยการศึก⁶⁰ ซึ่งต้องเป็นกรณีต่าง ๆ ที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ชัดเจนแน่นอนในรัฐธรรมนูญตามที่กล่าวมาเท่านั้น ดังนั้นหากได้มีการตรากฎหมายออกมามีบังคับแก่ราษฎรเพื่อการอย่างอื่นนอกเหนือจาก

⁵⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 มาตรา 32.

⁵⁸ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 มาตรา 33.

⁵⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 มาตรา 34.

⁶⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 มาตรา 37.

การอันรัฐธรรมนูญกำหนดไว้ แม้การนั้นจะเกี่ยวกับประโยชน์มหาชนก็ตาม ก็เท่ากับเป็น “การจำกัดสิทธิและเสรีภาพอันเป็นการฝ่าฝืนเจตนารมณ์ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเป็นการใช้อำนาจนิติบัญญัติโดยมิชอบ (Abuse of Legislative Power) ซึ่งยังผลให้กฎหมายนั้นขัดต่อรัฐธรรมนูญและใช้บังคับมิได้ และการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 นั้นก็เป็นกรณีที่สามารถทำได้ยากกว่าพระราชบัญญัติธรรมดา กล่าวคือ จะต้องมิเสียของสมาชิกวุฒิสภาและสภาผู้แทนรวมกันสองในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเห็นชอบด้วยการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ ตามมาตรา 173 และพระมหากษัตริย์ยังทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะขอให้ประชาชนทั่วประเทศออกเสียงเป็นประชามติได้ตามมาตรา 174 ส่วนอีกกรณีหนึ่งที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ยอมให้มีการจำกัดสิทธิและเสรีภาพได้โดยอาศัยอำนาจแห่งกฎหมายนั้น เช่น ตามมาตรา 40 โดยรวมแล้วการบัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ในลักษณะดังกล่าวเป็นการบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพไว้อย่างกลาง กล่าวคือยอมให้มีการตัดสิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญให้ไว้ โดยออกกฎหมายเฉพาะบางประเภทหรือเฉพาะบางกรณีหรือบางเงื่อนไขตามที่กล่าวมาข้างต้นเท่านั้น

นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ยังมีบทบัญญัติบางมาตราที่บัญญัติรับรองแบบภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย ซึ่งเท่ากับว่าราษฎรไม่ได้รับการรับรองคุ้มครองในสิทธิเสรีภาพ แต่ ศ.ดร.หยุด แสงอุทัย เห็นว่าเป็นการเข้าใจไม่ถูกต้องเพราะ⁴¹

“ ก. เมื่อรัฐธรรมนูญบัญญัติคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพไว้ บุคคลก็ย่อมจะมีสิทธิเสรีภาพอยู่จนกระทั่งถูกจำกัด โดยกฎหมาย

ข. สถานิติบัญญัติ จะออกกฎหมายได้เพียงแต่การจำกัดสิทธิและเสรีภาพ แต่จะออกกฎหมายยกเลิกหรือตัดสิทธิและเสรีภาพสิ้นเชิงไม่ได้

ค. กฎหมายที่สถานิติบัญญัติออก ย่อมจะได้บัญญัติเป็นลักษณะทั่ว ๆ ไปจะบัญญัติเฉพาะเรื่องไม่ได้ ฉะนั้น จึงเป็นที่เห็นได้ว่าสถานิติบัญญัติจะไม่ออกกฎหมายจำกัดสิทธิและเสรีภาพพร่ำเพรื่อจนเกินความจำเป็น

ง. สถานิติบัญญัติประกอบด้วยสมาชิกที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา ฉะนั้น การจำกัดสิทธิและเสรีภาพโดยกฎหมายจำต้องถือว่าเป็นการจำกัดด้วยความยินยอมของราษฎรเอง

จ. สมาชิกสภาผู้แทนย่อมประสงค์จะได้รับเลือกตั้งซ้ำอีก โดยเหตุนี้จึงย่อมจะต้องระมัดระวังมิให้เป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพโดยปราศจากความจำเป็นและสมควร เพราะถ้าไม่

⁴¹ หยุด แสงอุทัย, หลักรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้งทั่วไป คำบรรยายชั้นปริญญาโท คณะรัฐศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 7, (โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2513), หน้า 131.

ทำเช่นนี้จะทำให้ราษฎรเสื่อมความนิยมและตนจะไม่ได้รับเลือกตั้งในเวลาเลือกตั้งข้างหน้า”

การที่รัฐธรรมนูญกำหนดหรือรับรองสิทธิเสรีภาพไว้อย่างกว้างขวางและชัดเจนมากกว่ารัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ ก็ยังไม่เป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพที่เพียงพอ เนื่องจากการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญนั้นขึ้นอยู่กับการใช้หรือการตีความรัฐธรรมนูญขององค์กรผู้ใช้อำนาจด้วย ซึ่งสภาพความเป็นจริงทางการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 นั้น ปรากฏว่า การใช้และการตีความรัฐธรรมนูญนั้นเกิดขึ้นเฉพาะในสภาเท่านั้น ภายนอกสภานั้นเมื่อรัฐบาลคณะรัฐประหารเข้ามาจัดตั้งรัฐบาลดำเนินการปกครองประเทศ โดยมีจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี คณะรัฐประหารได้ใช้อำนาจดำเนินการละเมิดสิทธิเสรีภาพขั้นมูลฐานของประชาชนอันเป็นหลักเกณฑ์ที่สำคัญประการหนึ่งของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ภายใต้การบริหารประเทศของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นหลายครั้ง ซึ่งรัฐบาลได้ใช้ความรุนแรงในการเข้าดำเนินการปราบปรามฝ่ายตรงข้ามทุกวิถีทางเพื่อการคงอยู่ของคณะรัฐบาลคณะรัฐประหาร โดยไม่คำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ รัฐบาลได้เข้าจับกุม และปราบปรามฝ่ายตรงข้ามด้วยวิธีการใช้ความรุนแรง มีการจำกัดเสรีภาพในการพูด การเขียน การพิมพ์ จำกัดเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย จำกัดเสรีภาพในทางการเมือง ฯลฯ ดังนั้นสิทธิเสรีภาพขั้นมูลฐานโดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิในชีวิตและร่างกาย จึงไม่ได้รับการปกป้องคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ ดังเช่น

กรณีการปราบปรามกบฏวังหลวง

กบฏวังหลวง (26 กุมภาพันธ์ 2492) เป็นความพยายามกบฏคืนสู่อำนาจของกลุ่มการเมืองที่สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ โดยภายหลังจากการเกิดกบฏวังหลวง คณะรัฐประหารได้ทำการกวาดล้างนักการเมืองกลุ่มสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ อย่างรุนแรง โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะกวาดล้างนักการเมืองฝ่ายตรงข้ามที่สำคัญอย่างชนิดถอนรากถอนโคน⁶² นายปรีดี พนมยงค์ต้องลี้ภัยออกนอกประเทศ และภายหลังจากการกบฏรัฐบาลได้ดำเนินการจับกุมผู้ที่เข้าร่วมก่อการกบฏหรือผู้ต้องสงสัย รวมทั้งนักหนังสือพิมพ์หลายคน เป็นเหตุให้กลุ่มการเมืองของนายปรีดี พนมยงค์ไม่สามารถมีบทบาททางการเมืองได้อีกต่อไป

กรณีสังหาร 4 อดีตรัฐมนตรี

ภายใต้การนำของพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ในการดำเนินการกวาดล้างจับกุมผู้ก่อ

⁶² สุณีย์ อธิมุตินาถ, “การร่างรัฐธรรมนูญ 2492”, หน้า 114..

การกบฏนั้น มีนักการเมืองเป็นจำนวนมากต้องถูกสังหาร คังกรณีของ นายเล็ก บุณนาค นายชาย บุณนาค และนายน้อย บุณนาค และ 4 อัครรัฐมนตรีในรัฐบาลของหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ได้แก่ นายทองเปลว ชลภูมิ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายถวิล อุดล นายจำลอง ดาวเรือง ทั้งสี่คนถูกจับกุม และเมื่อวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2492 อัครรัฐมนตรีทั้ง 4 คน ถูกยิงตายขณะอยู่บนรถของเจ้าหน้าที่ตำรวจซึ่งกำลังนำผู้ต้องหาทั้งสี่คนไปฝากขังยังสถานีตำรวจบางเขน⁶³ ภายหลังเกิดเหตุเจ้าหน้าที่อ้างว่ามีคนร้ายมาแย่งชิงผู้ต้องหา โดยถูกระบุว่าเป็นการกระทำของโจรมลายู และการปราบปรามผู้ก่อการจลาจลของตำรวจยังคงดำเนินต่อไป จนเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2492 พันตำรวจตรี ประจวบ กิริตบุตร รองผู้บังคับการสันติบาลได้ไปดักจับผู้ต้องหาก่อการจลาจลและเกิดปะทะกันขึ้น ปรากฏว่านายทวี ตะเวทิกุล ถูกเจ้าหน้าที่ยิงตายขณะที่กำลังหลบหนีที่จังหวัดสมุทรสงคราม และนายประสิทธิ์ อุติदानนทร์ นายพร้อม อุติदानนทร์ นายวิโรดิ อุติदानนทร์ถูกจับกุม⁶⁴

เหตุการณ์การปราบปรามศัตรูทางการเมืองด้วยการใช้กำลังรุนแรงกวาดล้างผู้ร่วมก่อการจลาจลอย่างมากมาสดังกล่าว ได้สร้างความหวาดกลัวและเสียชีวิตให้แก่ประชาชนเป็นอย่างมาก

กรณีปราบปรามกบฏแมนฮัตตัน

กบฏแมนฮัตตัน (29 มิถุนายน 2494)⁶⁵ เป็นการพยายามของฝ่ายทหารเรือที่ต้องการเข้ามาคานอำนาจของฝ่ายรัฐบาลคณะรัฐประหาร เนื่องจากไม่พอใจในการบริหารประเทศของรัฐบาล ซึ่งรัฐบาลคณะรัฐประหารได้เข้าปราบปรามโดยใช้กำลังอาวุธอย่างเฉียบขาด ฝ่ายรัฐบาลส่งเครื่องบินจากกองทัพอากาศมาทิ้งระเบิดเรือรบศรีอยุธยาโดยไม่คำนึงถึงชีวิตของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ด้วยหวังว่าจะทำการปราบปรามผู้ก่อการกบฏให้ราบคาบ ฝ่ายรัฐบาลอันประกอบด้วยกำลังทหารบก ทหารอากาศ และตำรวจ ได้เข้าทำการปราบปรามที่มันต่าง ๆ ของฝ่ายกบฏและมีการต่อสู้กันอย่างรุนแรงจนขยายตัวออกไปเป็นสงครามกลางเมือง โดยพลโทสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (ยศขณะนั้น) ซึ่งเป็นแม่ทัพกองทัพอากาศที่ 1 เป็นผู้บัญชาการสำคัญในการปราบปรามกบฏ (ภายหลัง

⁶³ สุจิน ดันติกุล, “ผลสะท้อนทางการเมืองของรัฐประหาร พ.ศ. 2490”, หน้า 130.

⁶⁴ ประจัน รักพงษ์, “การศึกษาบทบาททางการเมืองในระบบรัฐสภาของรัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือนในประเทศไทย (พ.ศ. 2481 – 2500)”, หน้า 270.

⁶⁵ วิชัย สุวรรณรัตน์ “การปฏิวัติ รัฐประหาร และกบฏภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475”, ใน *สัปดาห์การเมือง*, หน้า 107.

เหตุการณ์กบฏพลตำรวจโท เผ่า ศรียานนท์ ได้เลื่อนขึ้นเป็นอธิบดีกรมตำรวจ ส่วนพลโทสฤษดิ์ รัตนรัทธ์ ได้เลื่อนเป็นพลเอกในปีต่อมา และเป็นจอมพลในปี พ.ศ. 2499)

ภายหลังการปราบปรามกบฏแมนฮัตตัน ทหารเรือถูกจับกุมเป็นจำนวนมาก และมีการปลดนายทหารสำคัญออกจากราชการ และรัฐบาลได้ส่งกำลังทหารบกเข้ายึดที่ทำการสำคัญ ของทหารเรือ และทำการปรับปรุงกองทัพเรือใหม่โดยลดทอนกองทัพเรือให้เล็กลง รวมทั้งยึดอาวุธของฝ่ายทหารเรือไปเป็นจำนวนมากด้วย เป็นเหตุให้ฝ่ายทหารเรือต้องหลบหนาทหาหนทาง การเมืองนับแต่นั้นเป็นต้นมาและไม่อาจเป็นภัยคุกคามใด ๆ แก่คณะรัฐประหารได้อีก⁶⁶

หากพิจารณาสาเหตุที่แท้จริงจะเห็นได้ว่า สืบเนื่องมาจากลักษณะการเข้ามามีอำนาจ ของคณะรัฐประหารโดยการใช้กำลังอำนาจ ทำให้ฝ่ายที่สูญเสียอำนาจ ตลอดจนผู้ที่ไม่พอใจการใช้ อำนาจบาตรใหญ่ของคณะรัฐประหารกระทำการได้ตอบด้วยวิธีการอย่างเดียวกัน ในช่วงระยะเวลา ที่คณะรัฐประหารครองอำนาจ จึงเป็นช่วงที่เกิดการกบฏกลางถกมากที่สุด และคณะรัฐประหาร ได้ใช้เหตุผลในการป้องกันตัวเป็นข้ออ้างในการวิครอนสิทธิเสรีภาพขั้นมูลฐานของประชาชน⁶⁷ การปราบปรามฝ่ายตรงข้ามเพื่อป้องกันตัวหรือรักษาอำนาจทางการเมืองของคณะรัฐประหารนั้น คณะรัฐประหารได้กระทำการโดยไม่คำนึงถึงบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ได้มีการขจัดกวาดล้างฝ่าย ตรงข้ามยิ่งกว่าสมัยคณะราษฎรหลายเท่า คณะรัฐประหารกระทำการไปโดยปราศจากการคำนึงถึง กฎหมายและศีลธรรม ตลอดจนมนุษยธรรม มีการข่มขู่ กักขัง การเก็บเงินบงกช ฯลฯ อันรวมเรียกว่า “อำนาจมืด” ซึ่งร้ายแรงกว่าการใช้อำนาจของคณะราษฎรยิ่งนัก ประชาชนไม่ได้รับการคุ้มครอง ภายใต้อกฎหมาย ต้องตกอยู่ในภาวะเกรงกลัวการใช้อำนาจมืดซึ่งฝ่ายคณะรัฐประหารใช้โดย อ้างเหตุว่าเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย อำนาจรัฐอยู่เหนือสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยสิ้นเชิง การปกครองประเทศของคณะรัฐประหารไม่ผิดอะไรกับการสร้าง “รัฐตำรวจ” คำว่า “สี่เหล่าทัพ” เกิดขึ้นในยุคนี้ กล่าวคือนอกจากทัพบก ทหารเรือ และทัพอากาศแล้ว ได้มีทัพตำรวจเพิ่มขึ้นอีกหนึ่ง เหล่าทัพภายใต้การนำของพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์⁶⁸

การที่รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามขึ้นมามีอำนาจทางการเมืองโดยไม่ถูกต้อง ตามหลักประชาธิปไตย และมีปัญหาเสถียรภาพสนับสนุนในรัฐสภา จึงทำให้รัฐบาลต้องใช้กลวิธีต่าง ๆ เพื่อรักษาเสถียรภาพ ทั้ง ๆ ที่วิธีการนั้น ๆ เป็นวิธีการที่ไม่ชอบก็ตาม รัฐบาลได้พยายามดำเนินการ ต่าง ๆ ทั้งในรัฐสภาและนอกรัฐสภาเพื่อมุ่งที่จะรักษาอำนาจไว้ให้นานที่สุด โดยไม่ให้ความเอาใจ ใส่ต่อความเป็นอยู่ของประชาชน และสิทธิเสรีภาพของประชาชน ประชาชนต้องประสบกับ

⁶⁶ สุดา กาเดอร์, “กบฏแมนฮัตตัน”, หน้า 118-130.

⁶⁷ สุชิน ตันติกุล, “ผลสะท้อนทางการเมืองของการรัฐประหาร พ.ศ. 2490”, หน้า 162.

⁶⁸ เรื่องเดิม, หน้า 165.

ปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ และการถูกต้งละเมิดสิทธิเสรีภาพ เนื่องจากสภาพของบ้านเมืองในขณะนั้นก็มีบุคคลอันธพาลเป็นจำนวนมากที่คอยรังแก กดขี่ ข่มเหง ชาวบ้านให้ได้รับความเดือดร้อนแต่ทางเจ้าหน้าที่ก็มิได้จัดการให้เด็ดขาดแต่อย่างใด รัฐบาลไม่ให้ความสนใจต่อประโยชน์สุขของประชาชน รัฐบาลมุ่งแต่รักษาผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นสำคัญ

ต่อมาเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2494 จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงทำการรัฐประหารตัวเอง ที่เรียกว่า “รัฐประหารเงียบ” ขึ้น^{๑๑} โดยมีบุคคลคณะหนึ่งที่เรียกว่า “คณะบริหารประเทศชั่วคราว” ได้ประกาศยึดอำนาจในการปกครองประเทศ ตั้งแต่วันที่ 29 พฤศจิกายน เป็นต้นไป โดยอ้างในคำแถลงการณ์ว่า

“เนื่องจากสถานการณ์ของโลกในปัจจุบัน ตกอยู่ในความคับขันทั่วไป ภัยแห่งคอมมิวนิสต์ได้คุกคามเข้ามาอย่างรุนแรง ในขณะรัฐมนตรียุคปัจจุบันนี้คือ ในรัฐสภาที่ดี มีอิทธิพลของคอมมิวนิสต์เข้าแทรกซึมอยู่เป็นอันมาก แม้ว่ารัฐบาลจะทำความพยายามสักเพียงใด ก็ไม่สามารถจะแก้ปัญหาเรื่องคอมมิวนิสต์ได้ ทั้งไม่สามารถปราบปรามการทุจริตที่เรียกว่า คอร์รัปชัน ดังที่มุ่งหมายว่าจะปราบนั้นด้วย ความเสื่อมโทรมมีมากขึ้นจนเป็นที่วิตกกันทั่วไปว่า ประเทศชาติจะไม่สามารถดำรงอยู่ได้ในสถานการณ์เมืองอย่างนี้

จึงคณะทหารบก, ทหารเรือ, ทหารอากาศ, ตำรวจ, ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 คณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 พร้อมด้วยประชาชนผู้รักชาติ มุ่งความมั่นคงดำรงอยู่แห่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์บรมราชจักรีวงศ์ และระบอบรัฐธรรมนูญ ได้พร้อมใจกันเป็นเอกฉันท์ กระทำการเพื่อนำเอารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับลงวันที่ 10 ธันวาคม 2475 กลับมาใช้ให้เป็นความรุ่งเรืองสถาพรแก่ประเทศชาติสืบไป

จึงขอประกาศให้มหาชนทราบ ดังต่อไปนี้

1. อำนาจและหน้าที่ของรัฐบาลปัจจุบัน ได้สิ้นสุดลงในวัน เวลา ที่ประกาศนี้
2. รัฐสภาในปัจจุบันทั้งสภาผู้แทนและวุฒิสภา เป็นอันยุบเลิกไป
3. มีคณะบริหารประเทศชั่วคราว ดังรายนามต่อไปนี้

1) พลเอกผิน ชุณหะวัณ	2) พลโทเดช เชนประดิษฐ
3) พลโทสฤษดิ์ ธนะรัชต์	4) พลเรือตรี หลวงยุทธศาสตร์โกศล
5) พลเรือตรี หลวงชำนาญยุทธยุทธ	6) พลเรือตรี สุนทร สุนทรนาเวิน
7) พลอากาศเอกพิน รณอากาศ ฤทธาภรณ์	8) พลอากาศโท หลวงเชิดวุฒากาศ

^{๑๑} ภากรตี มหาจันทร์, ประวัติศาสตร์และการวิเคราะห์การเมืองการปกครอง ช่วง พ.ศ. 2490-2500, หน้า 18.

9) พลอากาศโท หลวงปรุ่งปรัชกาศ

4. คณะบริหารประเทศชั่วคราวกำลังดำเนินการกราบบังคมทูลพระกรุณา เพื่อแต่งตั้งสมาชิกประเภทที่ 2 ตามมาตรา 65 แห่งรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2475 และจัดตั้งคณะรัฐบาลบริหารประเทศตามความในบทบัญญัติมาตรา 46 แห่งรัฐธรรมนูญฉบับนั้น ดังจะได้ประกาศให้มหาชนทราบโดยเร็วที่สุด...”⁷⁰

การทำการเข้ายึดอำนาจการปกครอง(รัฐประหารเงียบ)ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 นั้น เป็นการแสดงให้เห็นว่า รัฐบาลในเวลานั้นไม่พร้อมที่จะทำหน้าที่บริหารประเทศตามวิถีทางที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 และในเวลาเดียวกันก็ไม่ยอมปล่อยให้อำนาจทางการเมืองต้องหลุดไปจากมือ รวมทั้งไม่ยอมรับผิดต่อประชาชน⁷¹ และการกระทำดังกล่าวนี้ส่งผลให้สิทธิเสรีภาพของประชาชนในทางการเมืองของประชาชนต้องถูกตัดทอนลงเป็นอย่างมาก เนื่องจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับลงวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2495 แทนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ทำให้สิทธิเสรีภาพของราษฎรในรัฐธรรมนูญฉบับนี้รวบรัดลงเหลือเพียงไม่กี่ข้อ โดยส่วนใหญ่เป็นการรวมสิทธิหลาย ๆ ประการไว้ในมาตราเดียวกันดังสมัยก่อนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 และสิทธิทางการเมืองที่สำคัญต้องถูกยกเลิกไป อันได้แก่ ยกเลิกพรรคการเมือง ห้ามชุมนุมสาธารณะ เป็นต้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷⁰ ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (2475 – 2517), หน้า 706-707.

⁷¹ วิชัย สุวรรณรัตน์, “การปฏิวัติรัฐประหารและกบฏภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475”, ใน สัปดาห์การเมือง, หน้า 115.